

MARCIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2013/04 szám

Tartalom

[Villám](#)

- [A mai állam...](#)

[Emlékezet](#)

- [Egy hónapja történt](#)
- [Egy hónapja írták](#)
- [Húsz éve iktatták törvénybe](#)
- [Bibó István: Jogszerű közigazgatás](#)
- [Czetz János: Bem erdélyi hadjárata 1848-49-ben III. rész](#)
- [Ballai László: Erdély története 1918-tól napjainkig](#)

[Déliab](#)

- [Ady Endre: Új törvényt, Werbőczy](#)
- [Ady Endre: Nagy lopások bűne](#)
- [Ady Endre: Az undor óráiban](#)
- [Arany János: Az elveszett alkotmány](#)
- [Bajza József: Jóslat](#)
- [József Attila: Indiában, hol éjjel a vadak...](#)
- [Platón: Az állam](#)
- [Kosztolányi Dezső: Szörnyeteg](#)
- [Dull Ernő: Alkotmány](#)
- [Dull Ernő: Gyerekek a paréj közt](#)
- [Ballai László: A tegnap országútján](#)

[Húrok](#)

- [Ballai László: Múláb és giccsszínház](#)

Villám

A mai állam...

„A mai állam nemcsak a jogállam elért eredményeire és eredményei *mellett* állítja fel az eredményesség új követelményét, hanem az eredményességgel teljesen egy síkon és egyforma erővel kívánja a közigazgatás jogszerűségének a legnagyobb mértékű erősítését is, mert hiszen a jogszerűség a szolgálatosság, a szakszerűségnek, a megbízhatóságnak az egyik leglényegesebb tényezője. A modern tömegtársadalmi összefüggéseknek éppen az a lényege, hogy az egyes ember, de az egyes hivatalnok is, nem képes áttekinteni intézkedésének minden távolhatását; a *konkrét* eredményekre való beállítottság tehát, amelynek helye volt egy patriarkális szellemű rendőrállamban, súlyos károkat okozhat a modern posztindusztriális államszervezetben, ha nincs összekapcsolva az emberileg lehetséges legnagyobb fokú jogszerűséggel, kiszámíthatósággal és rendszerességgel. A modern közigazgatási szellemiség legfőbb ellensége [...] az a szellem, amely a közigazgatási funkciókat hatalmi pozícióknak tekinti, amely a közigazgatás által érintett emberek felé uralmi viszonylatokat akar fenntartani, amely hajlik a demonstratív és presztízsszempontú igazgatási cselekedetekre, s amely közjóléti feladatait is bizonyos atyáskodó, hálát és tiszteletet elváró jóakarattal látja el. Mindezek pedig nem a megelőző, indusztriális-liberális korszak maradványai, hanem még az azelőtti korszakéi. [...]

A közigazgatás eredményessége érdekében nem a végrehajtó hatalmat kell erősíteni, hanem, amint ezt Magyary Zoltán is hangsúlyozza, a politikum behatását csökkenteni a szakszerű igazgatással szemben, és pedig tekintet nélkül arra, hogy a törvényhozás vagy a végrehajtás részéről fenyeget-e inkább ez a behatás. Ennek pedig vannak ugyan alkotmányjogi s egyáltalán jogi módszerei is – többek között a jogszerűség garanciáinak a növelése –, azonban ami a döntő, az a szolgálatosság, szakszerűségnek és jogszerűségnek az egész közigazgatást átható és a politikai tényezőket visszavonulásra készítő szelleme. Igazat kell tehát adnunk azoknak, akik a modern szakszerű és szolgálatosságú közigazgatás erősödésének programját nem kapcsolják össze szükségszerűen alkotmányjogi változásokkal.”

Bibó István

Emlékezet

Egy hónapja történt

Az ENSZ Emberjogi Bizottsága élesen bírálta a magyar alaptörvény negyedik módosítását, amelyet az igazságszolgáltatás függetlenségére mért csapásnak minősített. Rupert Colville, a bizottság szóvivője Genfben kijelentette, hogy a módosítások előtt nem volt meg az elvárható nyilvános vita, azok tartalma pedig „mélyreható változásokat vonhat maga után a magyar nép emberi jogainak gyakorlása” szempontjából. A változtatások az igazságszolgáltatás függetlenségét, az alkotmánybíróság tekintélyét és magát a jogállamot fenyegetik, jelentette ki Colville.

José Manuel Barroso, az Európai Bizottság elnöke Thorbjörn Jaglanddal, az Európa Tanács főtítkárával kiadott közös közleményében kijelentette, hogy Orbán Viktor kifejezett kérésük ellenére sem egyeztetett velük a magyar alkotmány negyedik módosításával kapcsolatban. Barroso és Jagland az alaptörvény megváltoztatását a jogállamiság normáit súlyosan megsértőnek, az európai jogba és normákba ütközőnek tartja.

Barroso a parlamenti ülést megelőzően telefonon felhívta a magyar miniszterelnököt, hogy megkérje a szavazás elhalasztására, amíg a vitás kérdések nem tisztázódnak, Orbán azonban nem volt hajlandó

tárgyalni vele.

„Magyarországon megszűnt a jogállam – kommentálta a magyarországi eseményeket a *Deutsche Welle* – Noha masszív tiltakozások történtek bel- és külföldön, Magyarország végrehajtotta az alkotmánymódosítását. Az intézkedés gyakorlatilag megszüntette az alkotmánybíróságot, az utolsó olyan intézményt, amely a jelenlegi kormányzat fölött még bizonyos ellenőrzést gyakorolhatott.”

Angela Merkel német kancellárasszony a hozzá látogató Ader Jánossal ismertette Németország és európai partnerei komoly aggodalmait és fenntartásait az új magyar alaptörvénnyel kapcsolatban. Egyebek között „az alkotmánybíróság jogkörének szűkítése szigorú megítélést tárgya lesz”, közölte a kancellárasszony.

„Magyarország ismételen korlátozza az alapvető jogokat, és olyan alkotmánymódosításokat hajt végre, amelyek nem egyeztethetők össze az Európai Unió demokratikus jogértelmezésével” – jelentette ki Markus Ferber az Európai Parlament bajor CSU-képviselőcsoportjának elnöke. Ferber felszólította az Európai Bizottságot, vizsgálja meg, hogy a magyar alkotmány módosítása összeegyeztethető-e az európai szabályokkal.

Viviane Reding az alapvető jogokért felelős uniós biztos figyelmeztette a magyar kormányt, hogy ha a negyedik alkotmánymódosítást az uniós elvekbe ütközőnek találják, akkor Brüsszel uniós forrásokat vonhat meg Magyarországtól, vagy korlátozhatja szavazati jogát. „Az alaptörvény nem játék. Nem lehet minden félévben megváltoztatni. A bizottság a szerződések őreként nem nézheti tétlenül, ha azokat lábbal tiporják” – mondta Viviane Reding, aki a Magyarország által aláírt EU-szerződés 7. cikkelyére hivatkozott, eszerint ugyanis az EU korlátozhatja a tagállami jogokat, ha az uniós elvek sérülnek.

A *Frankfurter Allgemeine Zeitung* szerint Magyarországon „egy magát konzervatívnak nevező párt” véget akar vetni az 1989-es forradalomnak, míg Romániában a kommunista korszakban összefonódott körök igyekeznek bebetonozni hatalmukat. A budapesti és a bukaresti kormány ugyan „más irányból érkezik”, de mindkettő „ugyanúgy viselkedik”, hiszen egyaránt azt gondolják, hogy „nem nekik kell betartani a szabályokat, hanem a szabályoknak kell igazodniuk az ő céljaikhoz.” Az EU-ban érvényesülő centrifugális erő tovább erősödne, ha a közösség „egyszerűen csak tudomásul venné az értékrendjének sérelmét”, ezért helyes, hogy Viviane Reding uniós biztos „nyomást gyakorol Magyarországra”.

A magyarok nyílt kihívást intéztek az Európai Uniónak, amikor parlamentjük az Európai Bizottság, az Európa Tanács és az amerikai külügyminisztérium kifejezett kérése dacára is megszavazta az alaptörvény módosítását, írta a *The Economist*. Az alkotmánybíróság ezután tartalmi megfontolásból nem semmisíthet meg alkotmánymódosításokat, csak eljárási okokból, tehát több mint húszévnnyi jogi precedenst figyelmen kívül kell hagynia. A magyar kormány ezentúl éppen az alaptörvényre támaszkodva fogadtathat el olyan törvényeket, amelyeket az alkotmánybíróság egyébként megsemmisíthetett volna. Az EU „morgolódása” a jelek szerint egyelőre nem igen aggasztja a magyar miniszterelnököt. Orbán tudja, hogy bármit találjon is Brüsszel a módosítás vizsgálata során, végső soron csak a „nukleáris opció” alkalmazására van lehetősége – vagyis Magyarország szavazati jogának felfüggesztésére, vagy akár kizárására. Ha azonban Orbán „rövid távon” győz is, ezért nagyon súlyos árat fizet „hosszú távon”. Egyre erősödik ugyanis az a benyomás a külföldi befektetők körében, hogy Magyarországon a törvényesség ízlés szerint alakítható. Nem meglepő a forint alkotmánymódosítást követő jelentős gyengülése.

Az Amnesty International Magyarország közleményében nyomatékosan kérte Ader Jánost, hogy vétőzza meg az alaptörvény negyedik módosítását elfogadó törvényt, mert az nincs összhangban Magyarország nemzetközi emberi jogi kötelezettségeivel. A nemzetközi jogvédő szervezet emlékeztetett arra, hogy Salil Shetty, az AI nemzetközi főtitkára még a parlamenti döntés előtt levélben kérte a magyar miniszterelnököt arra, hogy a nagyobbik kormánypárt elnökeként akadályozza meg, hogy a tervezett lépéssel korlátozzák az alapvető emberi jogokat. Közleményében a szervezet felidézte azt is, hogy már az alaptörvény 2011. áprilisi elfogadásakor és 2012. januári hatálybalépésekor is kifejezte aggodalmát a nemzetközi és európai emberi jogok megsértésével kapcsolatban. Akkor arra hívta fel a figyelmet, hogy emberi jogi szempontból különösen problematikusnak tartják a törvényjavaslatban a család túl szűk, szexuális irányultság, illetve a családi állapot alapján diszkrimináló definícióját, továbbá a hajléktalan emberek kriminalizálását. Az AI rámutatott arra is, hogy a tervezett módosításnak a véleménynyilvánítás szabadságáról szóló cikke túlságosan tág és homályos megfogalmazást tartalmaz, ezért alkalmas a véleménynyilvánítás szabadságának önkényes korlátozására.

„Orbán Viktor magyar miniszterelnök 2011-ben már megszólaltatta Európában a vészcsengőt, amikor is

kétharmados többségét arra használta fel, hogy a parlamenten keresztül nyomjon egy sor törvényt, amelyekkel biztosította hatalma koncentrációját, meggyengítette a fékek és ellensúlyok rendszerét és korlátozta a média, a vallási csoportok és a kisebbségek szabadságát – írta a *The Washington Post*. – Az Európai Unió nyomására – amelyhez Magyarország 2004-ben csatlakozott – valamint az Egyesült Államok sürgetésére, amely Magyarország NATO-csatlakozását egyengette, Orbán úr egy kissé visszakozott, megváltoztatva a médiára és a bíróságokra vonatkozó szabályozást, ugyanakkor a magyar alkotmánybíróság is megsemmisített jó néhány törvényt.

Most Orbán úr, egy szélsőségesen konzervatív populista még több tilos zászlót provokált ki. Nemrég egy közeli hívét helyezte a jegybank, az utolsó független intézmény egyikének élére, ezáltal kockáztatva a forint árfolyamának elszabadulását. Majd hétfőn a parlament – semmibe véve az európai vezetők kifejezett figyelmeztetését – széleskörű változtatásokat hajtott végre az Orbán úr által csak egy éve elfogadtatott új alkotmányon. Az amerikai külügyminisztérium szerint a módosítások »veszélyt jelenthetnek az intézmények függetlenségének elvére valamint a fékek és ellensúlyok rendszerére, amelyek a demokráciát félmjelzik.« Európában már olyan hangok hallhatók, hogy fosszák meg Magyarországot az Európai Unió szavazati jogától, vagy annak a 42 milliárd \$-os támogatásnak egy részétől, amelyet az unió új hétéves költségvetésében odaítéltek neki.”

Egy hónapja írták

Sólyom László, korábbi köztársasági elnök az alaptörvény negyedik módosítására közleményében úgy reagált, hogy az rendkívül súlyos csapást jelent a magyar demokráciára. Ugyanis minden demokratikus és alkotmányos alapelvnek ellentmond az, hogy a Fidesz az alkotmányt eszközként használja a napi politikai játszmákban.

Sólyom László „a kapu bezárulása”, és az eredeti alkotmánynak ellentmondó állapot visszavonhatatlan rögzítése előtt még lehetségesnek tartotta volna a jelenlegi köztársasági elnök vétóját. „A köztársasági elnök olyan döntés előtt áll, amelyben értelmeznie kell a hivatalát és a hivatását: az államszervezet demokratikus működése feletti örökösödést” – szögezte le Sólyom László. Vagyishogy az államfői funkció nem politikai, de még csak nem is egyszerűen közjogi, hanem egyenesen erkölcsi szerepet ró arra, aki betölti.

Sólyom László szerint nem kevés érv szól mellett, hogy az alkotmány identitásának gyakorlati megváltoztatását, az alkotmányszöveg és a parlamenti többség gyakorlata közötti ellentmondást és ennek orvosolhatatlanná tételét a köztársasági elnök az alkotmánybíróság elé vigye. „Hiszen ami történik, valójában nem alkotmánymódosítás, hanem egy más identitású, új alkotmány lopva történő bevezetése.”

Egy jogállamban az alkotmánybíróságnak nem pusztán lehetősége, hanem egyenesen kötelessége az alaptörvény értelmezése a köztársasági elnök hatásköre és az adott alkotmánymódosítás alkotmányosságát tekintetében is, amelyben a testületé a végső döntés.

Az alkotmánybíróság korábban alapos vizsgálat alapján az alaptörvénnyel ellentétesnek minősítette és megsemmisítette a mostani alkotmánymódosításba írt szabályok szinte mindegyikét. A jelenlegi alaptörvény-módosítás csak elvétve, és csak részben veszi figyelembe a taláros testület kifogásait. Szó sincs arról, hogy most, amikor egyes szabályokat az átmeneti rendelkezések helyett az alkotmány szövegébe illesztnek be, csupán az alkotmánybíróság határozatait követő, a formai hibákat orvosoló „javításról” lenne szó. Most már világosan látszik, hogy ezek a szabályok korábban nem véletlenül kerültek az alaptörvény átmeneti rendelkezései közé.

A Fidesz kétharmados parlamenti többséget hozó választási győzelmét követően rögtön megkezdte az országgyűlés hatalmának kiterjesztését a bírói hatalmi ág és az alkotmánybíráskodás rovására. „Az alkotmányban meghatározott politikai és jogi rendszer betűje és gyakorlata távolodni kezdett egymástól.”

A Fidesz kezében napi politikai eszközzé silányult az alaptörvény, amelyet gyakran módosítottak, méghozzá akár csak egyéni képviselői indítványra, érdemi vita nélkül. A 13 alkotmánymódosító törvény összességében kétszerannyi változtatást eszközölt, mint amennyit a 2012. január 1-én hatályba lépett Fidesz-alkotmányban rögzítettek. Ez lerombolta az alaptörvény szilárdságát és tekintélyét, de a változások az alkotmány rendszerének alapjait még nem irták át.

A Fidesz-alkotmány eredeti szövege ugyanis – minden triviális hibája és ideológiai töltete mellett – fenntartotta a korábbi alkotmány államszervezeti és alapjogi rendszerét, és az alkotmányosság védelmét továbbra is az alkotmánybíróság kezében hagyta. Ám az új alaptörvénnyel együtt új gyakorlat is született, nevezetesen a parlament az alkotmánybíróság által alkotmányellenesnek nyilvánított törvényi rendelkezéseket egyszerűen beemelte az alaptörvénybe, így akadályozva meg, hogy azokat a testület ismét megvizsgálhassa, illetve megsemmisíthesse. A parlament az alaptörvénybe ütköző törvényeket annak az átmeneti rendelkezéseibe vette fel. Ezzel a rutinná tett eljárással az országgyűlés kormánytöbbsége az alaptörvényt megszegő módon, tehát törvénytelenül alakította át az alkotmányos rendszert. Nem fogadta el az alkotmánybíróság mindenkre kötelező határozatát, hanem felül merte bírálni azt, s magának tartotta fenn a jogot, hogy az alkotmányosság kérdésében kimondja a végső szót.

A volt államfő szerint ez a rendszer az alkotmánybíráskodás szocialista gyakorlatára emlékeztet, ahol az alkotmányjogi tanácsok vagy akár alkotmánybíróságnak is nevezett szervek nem semmisíthették meg a törvényeket, amelyekről a legfelsőbb pártvezetés döntött. A magyar demokrácia éppen e gyakorlatot felszámolva hozta létre a valódi alkotmánybíróságot, amelynek az alkotmányosságot a törvényhozóval szemben is garantáló szerepét és jogállását az alaptörvénynek kifejezetten fenn kell tartania és mindeddig fenn is tartotta.

Az alkotmánybíróság a Fidesznek kétharmados parlamenti többséget hozó választások után kialakult helyzetben is eleget tett legfőbb alkotmányos kötelességének, és az alkotmány erőszakos módosításainak felülvizsgálatával megőrizte az alaptörvény szellemét. A negyedik alaptörvény-módosítás azonban éppen ezt teszi lehetetlenné. A taláros testület ezentúl az alaptörvényt és annak módosítását csak a megalkotására és kihirdetésére vonatkozó eljárási követelmények tekintetében vizsgálhatja felül. Ennek megfelelően a köztársasági elnök alkotmánybírósághoz fordulásának jogát is kizárólag az eljárási követelményekre korlátozza. Ezzel az uralkodó párt kétharmados többségénél fogva megteheti, hogy alaptörvény-módosítás címen bármilyen rendelkezést meghozzon, legyen az akár szöges ellentétben az alaptörvény más paragrafusaival.

Beláthatatlan következményekkel jár, hogy a negyedik alaptörvény-módosítás hatályon kívül helyezte a Fidesz-alaptörvény hatálybalépése előtt hozott összes alkotmánybírósági határozatot, állapította meg Sólyom László. Ugyanis ezek nem csak a törvénytelen határozatok megsemmisítését foglalták magukba, hanem a mindenkori törvényhozásra érvényes alkotmányos követelmények, elvi tételek, fogalmi értelmezések rögzítésével egy elvi – és nem politikai – alapon nyugvó rendszert képeztek. Ennek a felrúgása nem más, mint leszámolás hazánk új demokráciájának két évtizedes alkotmányfejlődésével, hiszen az alkotmánybírósági határozatokba foglalt hatályos magyar alkotmányjog nagy része elveszti kötelező erejét.

Húsz éve iktatták törvénybe

Emberi Jogok Európai Egyezménye

Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről

– részletek –

Róma, 1950. november 4.

Az aláíró Kormányok, az Európa Tanács Tagjai [...] az alábbiakban állapodtak meg:

1. CIKK

Kötelezettség az emberi jogok tiszteletben tartására

A Magas Szerződő Felek biztosítják a joghatóságuk alatt álló minden személy számára a jelen Egyezmény I. fejezetében meghatározott jogokat és szabadságokat.

I. FEJEZET

JOGOK ÉS SZABADSÁGOK

2. CIKK

Élethez való jog

[...]

3. CIKK

Kínzás tilalma

Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.

4. CIKK

Rabszolgaság és kényszermunka tilalma

1. Senkit sem lehet rabszolgaságban vagy szolgaságban tartani.
2. Senkit sem lehet kényszer- vagy kötelező munkára igénybe venni.

[...]

5. CIKK

Szabadsághoz és biztonsághoz való jog

1. Mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra. Szabadságától senkit sem lehet megfosztani [...]

6. CIKK

Tisztességes tárgyaláshoz való jog

1. Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. [...]

7. CIKK

Büntetés kiszabásának tilalma törvényi rendelkezés nélkül

[...]

8. CIKK

Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog

1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák. [...]

9. CIKK

Gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság

1. Mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és vallásszabadsághoz; ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.

2. A vallás vagy meggyőződés kifejezésre juttatásának szabadságát csak a törvényben meghatározott, olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a közbiztonság, a közrend, közegészség vagy az erkölcsök, illetőleg mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükségesek.

10. CIKK

Véleménynyilvánítás szabadsága

1. Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon túl és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. Ez a Cikk nem akadályozza, hogy az államok a rádió-, televízió- vagy mozgókép vállalatok működését engedélyezéshez kössék.

2. E kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.

11. CIKK

Gyülekezés és egyesülés szabadsága

1. Mindenkinek joga van a békés célú gyülekezés szabadságához és a másokkal való egyesülés szabadságához, beleértve érdekei védelmében a szakszervezetek alapítását és az azokhoz való csatlakozásnak a jogát.

2. E jogok gyakorlását csak a törvényben meghatározott, olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság vagy közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megakadályozása, a közegészség, az erkölcsök, illetőleg mások jogai és szabadságai védelme érdekében szükségesek. Ez a Cikk nem tiltja, hogy e jogoknak a fegyveres erők, a rendőrség vagy az államigazgatás tagjai által történő gyakorlását a törvény korlátozza.

12. CIKK

Házasságkötéshez való jog

[...]

13. CIKK

Hatékony jogorvoslathoz való jog

Bárkinek, akinek a jelen Egyezményben meghatározott jogait és szabadságait megsértették, joga van ahhoz, hogy a hazai hatóság előtt a jogsérelem hatékony orvoslását kérje az esetben is, ha e jogokat hivatalos minőségben eljáró személyek sértették meg.

14. CIKK

Megkülönböztetés tilalma

A jelen Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.

[...]

58. CIKK

Felmondás

1. A Magas Szerződő Felek az Egyezményt csak 5 évvel azt követően mondhatják fel, amikor annak részesei lettek és pedig az Európa Tanács Főtitkárához címzett értesítésbe foglalt hathónapos felmondással. A főtitkár arról tájékoztatja a többi Magas Szerződő Felet.
2. Az ilyen felmondásnak nincs olyan hatálya, hogy az érdekelt Magas Szerződő Felet mentesítene a jelen Egyezményből folyó kötelezettségek alól bármely olyan cselekmény tekintetében, amely e kötelezettségek megsértését jelentheti, és amelyet a felmondás hatálybalépésének időpontja előtt hajtott végre.
3. Minden olyan Magas Szerződő Fél, amelynek tagsága az Európa Tanácsban megszűnik, ugyanazon feltételek mellett megszűnik a jelen Egyezmény részese lenni.
4. Az Egyezményt az előző bekezdések rendelkezéseivel összhangban fel lehet mondani olyan területek vonatkozásában, amelyekre az az 56. Cikk alapján tett nyilatkozat értelmében kiterjed.

[...]

Első Kiegészítő Jegyzőkönyv

[...]

1. CIKK

Tulajdon védelme

Minden természetes vagy jogi személynek joga van javai tiszteletben tartásához. Senkit sem lehet tulajdonától megfosztani, kivéve, ha ez közérdekből és a törvényben meghatározott feltételek, valamint a nemzetközi jog általános elvei szerint történik.

Az előző bekezdésben foglaltak nem korlátozzák az államok jogát olyan törvények alkalmazásában, amelyeket szükségesnek ítélnek ahhoz, hogy a javaknak a köz érdekében történő használatát szabályozhassák, illetőleg az adók, más közterhek vagy bírságok megfizetését biztosítsák.

2. CIKK

Oktatáshoz való jog

Senkitől sem szabad megtagadni az oktatáshoz való jogot. Az állam az oktatás és tanítás terén vállalt feladatkörök gyakorlása során köteles tiszteletben tartani a szülők vallási és világnézeti meggyőződésével összhangban lévő oktatáshoz és tanításhoz való jogot.

3. CIKK

Szabad választásokhoz való jog

A Magas Szerződő Felek kötelezik magukat arra, hogy ésszerű időközönként, titkos szavazással szabad választásokat tartanak olyan körülmények között, amelyek a törvényhozó testület megválasztását illetően biztosítja a nép véleményének kifejezését.

[...]

Tizenkettedik Kiegészítő Jegyzőkönyv

[...]

1. CIKK

A megkülönböztetés általános tilalma

1. A törvényben meghatározott jogok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez való tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.

2. Hatóság senki ellen nem alkalmazhat megkülönböztetést semmilyen, például az 1. bekezdésben említett alapon.

[...]

A szerkesztő megjegyzése: Magyarország csatlakozott az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez és azt az 1993. évi XXXI. törvény hirdette ki. A jelenlegi magyar alkotmány, törvényhozási és joggyakorlat megsérti az egyezmény 4., 6., 9., 10., 11., 13. és 14., valamint az 1. kiegészítő jegyzőkönyv 1., 2., és 3., illetve a 12. kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikkelyét.

Bibó István: Jogszerű közigazgatás

I.

A közigazgatás jogszerűsége ősrégi követelmény, amely évszázadokon keresztül abban a megfogalmazásban volt ismeretes, hogy a hatalmasoknak hatalmukat igazságosan kell gyakorolniuk. Hosszú időn keresztül alig volt kétség afelől, hogy az, ami akkor a közigazgatásnak nagyjából megfelelt, lényege és értelme szerint nem más, mint hatalomgyakorlás. E tekintetben a kereszténység megjelenése jelentett döntő fordulatot, s ez a döntő fordulat jut kifejezésre Szent Ágoston klasszikus mondásában: „Remota itaque iustitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia? quia et ipsa latrocinia quid sunt, nisi parva regna? (Az igazságosság megszűnésével tehát mivé válnak az országok, ha nem hatalmas rablóbandákká? Mert a rablóbanda is nem egyéb, mint parányi birodalom? – a szerk.) Nem azért, mintha az ókor ne ismerte volna azt a gondolatot, hogy az állam célja a közjó, s hogy az igazságosságra tekintettel nem lévő államhatalom csak méreteiben különbözik a rablóbandától. A kereszténység a gondolat erkölcsi hőfokában és súlyában hozott változást azáltal, hogy az államot mindenestül a bűn gyümölcsének állította be, és azáltal, hogy Krisztus példázatai nyomán – amelyek a Messiás földi királyságáról szóló tanítást és reménykedést akarták ellensúlyozni – a lélek erőit állandóan az ország és az uralkodás (Isten országa) képeivel érzékeltette. Ezáltal az egyetemes keresztény világgépbe beleágyazott, eleven képekben élő morális fellebbezési fórumot állított a földi hatalom mellé és fölé, s ennek a lélektani átütőereje sokkal nagyobb volt, mint annak az értelemre apelláló tanításnak, amely egyszerűen szembeállította a hatalom hiú voltát a bölcs tartózkodásával. Abban az arányban, amelyben az ágostoni gondolat mindjobban átjárta a keresztény középkor politikai gondolkodását, kerültek a politikai hatalomgyakorlás és a politikai hatalom gyakorlóit mind fokozódó mértékben morális defenzívába. Az ágostoni gondolat élet enyhítette Szent Tamás tétele, amely szerint a földi törvény méltóságát az adja meg, hogy az isteni törvény konkretizálását és megvalósítását jelenti; ez azonban nemcsak enyhített a hatalom morális számláján, hanem szorosabbá tette a hatalom erkölcsi kötöttségét, s hierarchikusan alárendelte egy nem materiális, felsőbb hatalom megítélésének. Mindennek hatására s mindezzel párhuzamosan érvényesül a morális defenzívába szorult hatalommal szemben mind nagyobb erővel az a gondolat, hogy az államhatalom működésének belső lényege nem a hatalomgyakorlás, hanem valamely erkölcsi cél, az igazságosság, a közjó érvényesítése. Ezzel kezdődik Európában a politikai hatalomgyakorlásnak az az átalakulása, amely a hatalomviselés jellegzetes helyzeteit, mindenekelőtt a monarchikus uralkodó helyzetét, mindinkább morális tartalommal tölti meg. Az uralkodói funkció tényleges állapotból erkölcsi minősítéssé válik, amely azzal a nagy jelentőségű következménnyel jár, hogy az igazságtalanság ettől kezdve nem merő rosszalló jelzője az uralkodónak, hanem egy olyan körülmény, amely az uralkodói minőséget, legalábbis annak morális értelemben vett és erkölcsi tartalommal telt megfogalmazásában, teljességgel meg is szünteti. Ez jut kifejezésre a zarnokgyilkosságról szóló középkori elmélet visszatérő tanításában, amely szerint a zarnokot büntetlenül meg lehet ölni, mert hiszen nem uralkodó, hanem lázadó. A földi hatalomnak egy magasabb erkölcsi fórum alá való *hierarchikus* alárendelése vetette fel komoly erővel a hatalomgyakorlás igazságossága felett ítélezésre hivatott *evilági* fórum kérdését is. Ez pedig egy olyan fejlődést indít meg, amelyben egyaránt megmutatkozik az ágostoni gondolat félelmetes átütő ereje és a vele szemben álló, az eredendő bűn jegyével megbélyegzett emberi hatalomvágy diabolikus volta. Minél nagyobb erővel lépett fel az a törekvés, amely a politikai hatalomgyakorlás igazságosságát valamiféle reális erővel érvényesülni tudó ítélező fórum elé akarta bocsátani, annál inkább fenyegetett az a veszély, hogy ez a kijelölt, ítélezésre hivatott fórum – akár az Egyház volt az, akár a nép – maga válik a politikai hatalom integrálódási pontjává, legfőbb hatalommá, és áldozatul esik a hatalomvágy és a hatalomkoncentráció hatalomviselőket és hatalmat szenvedőket egyaránt demoralizáló hatásának. Ebből a tanulságból született meg a szuverenitás elmélete, amelynek kialakulása során különösen Hobbes mutatott rá a gondolkodás teljes logikai élességével arra, hogy akár a király, akár a parlament, akár oligarchia, akár demokrácia uralkodik, a hatalom fölött komoly hitellel nem létezik és nem létezhetik fórum, amely annak igazságosságát megítélhetné, mert ha ilyen léteznék, akkor az maga válnék szuverén hatalommá.

A hatalom erkölcsi minősítését valló gondolatok ezen a kritikus ponton a hatalmak megosztásának az elve segítette túl: az a gondolat, hogy a hatalomgyakorlás megítélésére hivatott fórumot valahol az államon belül, a hatalomgyakorlás belső szervei tagozódásában és tagozásával kell megkeresni. Első megjelenése ennek a gondolatnak az a tanítás (pl. Kálvinnál), hogy a rendeknek, az előljáróknak, mint

erre hivatott szerveknek a feladata az uralkodót az igazságos hatalomgyakorlásra szorítani. Ez a gondolat azonban nem tudott erőre kapni addig, amíg a szuverenitást osztatlanként fogták fel. E tekintetben hozott döntő változást a hatalmak megosztásának elve: az a gondolat, hogy a hatalomgyakorlás relatív igazságosságát csakis úgy lehet biztosítani, ha a hatalmat nem osztatlan – személyes vagy megszemélyesített – egységként képzeljük el és szervezzük meg, hanem egymással bizonyos egyensúlyt tartó szervi és funkcionális egységekre bontjuk szét, pluralizáljuk. Ennek a helyzetnek a követelményeit fogalmazza meg Locke, midőn kifejti, hogy az emberi méltóság követelményei értelmében az embernek nem emberek, hanem a törvény uralma alatt kell állnia. Minthogy pedig a zsarnokságnak, embernek ember feletti uralmának az a legfőbb oka, hogy a törvényeket ugyanaz a hatóság hozza, mint amelyik azok végrehajtására hivatott, s így nincs garancia arra, hogy azokat nem fogja esetről esetre kedve szerint megváltoztatni, felállítja azt a követelményt, hogy a törvényhozó (általános szabályokat felállító) és a végrehajtó (konkrét esetekben ügyintéző) hatalomnak nem szabad egy kézben egyesülnie. Ezt a gondolatot kiegészíti a bírói hatalom beiktatásával Montesquieu, aki a hatalmak elválasztásának tanát egész Európára kiterjedő hitellel az ember méltóságát és szabadságát biztosító hatalomgyakorlás általános elvi követelményének az erejére emeli.

A hatalmak elválasztásának követelménye, mint általában minden nem folytonos fejlődésből eredő elvi formula, a kontinentális Európában bizonyos mértékig deformálódott és meghamisított. A kontinentális Európában ugyanis – részben a monarchia védekezéseként – sokáig közkeletű volt az a nézet, amely szerint a hatalmak elválasztása nevében a végrehajtó hatalomtól is távol kell tartani a törvényhozói hatalom és a bíraskodó hatalom beavatkozását. Holott a hatalmak elválasztásának a követelményében nem az a lényeges, hogy először ilyen vagy olyan szempontok szerint elkategorizáljuk az államhatalmakat két-, három- vagy többféle hatalomra, azután elvi követelményként kimondjuk, hogy ezeket egymástól feltétlenül és mereven el kell választani; hanem az, hogy a társadalomban található legerősebb hatalomkoncentrációt meg kell gyengíteni különálló hatalmi erőcsoportok kiszakításával, bizonyos funkcióknak – elsősorban a törvényhozásnak és a bíraskodásnak – a hatásköréből való kivonásával. Az elv belső értelme szerint a végrehajtó hatalom „megvédésének” csak akkor van értelme, ha a törvényhozás vagy a bíraskodás részéről fenyeget olyan hatalomkoncentráció, amely a hatalomgyakorlás igazságosságát veszélyezteti. Noha ez a veszély a bíraskodás részéről – a politizált bíraskodás esetétől eltekintve – alig fenyegetett, mégis a végrehajtó hatalom aktusainak bírói megítélés alá való vonását sokáig akadályozta Európában a hatalmak megosztásának ilyen módon félreértett elve. Ezt a merőben doktriner jellegű akadályt győzte le a *jogállam* gondolata, amely szerint a modern jogi állam nevét csak az olyan állam érdemli meg, amely a végrehajtó hatalom bármiféle jogsértő aktusával szemben lehetővé teszi a pártatlan fórumhoz való fordulást. Hogy ez a fórum rendes bíróság-e, külön közigazgatási bíróság-e, vagy egy más néven (államtanács stb.), közigazgatási szervként működő hatóság, az végeredményben lényegtelen. A bírói funkció, bármilyen név alatt és cím alatt jelentkezik is, végeredményben egységes és jellegzetes funkció. A jogállam gondolata tehát végeredményben annyit jelent, hogy az eddig izoláltan különválasztott bíraskodó hatalmat organikus egyensúlyozó tényezőként építi bele a törvényhozó és végrehajtó hatalom egymás közötti harcába. Ezt az egyensúlyozó funkciót különben a bíraskodás a jog uralmának elvén keresztül régtől fogva gyakorolta Angliában, s ugyanez a gondolat érvényesül, bár lényegesen merevebb és szerencsétlenebb formában, az Észak-amerikai Egyesült Államokban azáltal, hogy a törvényhozás és a végrehajtás intézkedéseinek alkotmányosságát a legfelsőbb bíróság felülvizsgálhatja.

A 20. század kétségtelenül bizonyos visszahatást hozott a jogállamnak azzal a felfogásával szemben, amely a közigazgatási jogvédelmet mindenekelőtt az *alanyi jogok* számára szervezte meg. Ez a beállítás, amelyet legmerevebben a 19. századi német jogtudomány és joggyakorlat követett, a közigazgatási jogszerűség gondolatának a megszüntetését jelentette. A vele szemben támadt visszahatásnak tehát nem az az értelme, hogy a jogszerűség követelményén ma kevesebb hangsúly volna, hanem inkább az, hogy a közigazgatási jogszerűségnek egy szűk, merőben az egyén oldaláról való szemlélete helyébe egy általánosabb és elmélyültebb szemlélet lép, amely a közigazgatás jogszerűségét nemcsak az egyének, hanem az egész közösség érdekének és ügyének tekinti.

Ebből a rövid áttekintésből is kiderül, hogy a hatalomgyakorlás jogszerűségének követelménye részaspektusa a hatalom megnemesítésére, spiritualizálására és tárgyiasítására irányuló évszázados fejlődési tendenciának, s mint ilyen, nem a 19. század jellegzetes teljesítménye vagy követelménye, hanem maga is évszázadok óta tartó fejlődési tendencia, amelynek a hatalmak megosztása, a parlamentáris kormányrendszer, a „jogállam” 19. századi gondolatköre csak különböző megjelenési formái. A nagyobb és teljesebb jogszerűségekre való törekvésnek vannak jelentős állomásai, de semmi vonatkozásban nem tekinthető még csak relatíve befejezettnek vagy lezártnak sem: az állami feladatoknak minden fejlődése vagy kiterjedése, az állami hatalomkoncentráció minden újabb jelensége

újából meg újából azt a feladatot állítja a nagyobb, teljesebb jogszerűség felé törő erők számára, hogy új meg új „találmányokkal” gondoskodjanak a hatalom új megjelenési formáinak az igazságosság garanciái alá való elhelyezéséről. Nem véletlen, hogy a nagyobb jogszerűség felé mutató fejlődés mindig akkor vesz nagyobb lendületet, s akkor talál új megoldási formákat, amikor a túlságos hatalomkoncentráció morális és materiális destruáló hatása nagy erővel jelentkezik, akár a monarchia, akár a népuralom jelenti is ezt a hatalomkoncentrációt. Joggal feltehetjük, hogy a hatalomkoncentráció legmodernebb formája, az irányított gazdálkodás és a nagyméretű társadalmi szervezés hasonlóképpen új technikai megoldásait fogja életre hívni annak a törekvésnek, amely arra igyekszik, hogy a hatalmat újából meg újából jogszerűvé tegye és érvényes értékszempontok alá vesse.

II.

Másik oldalról a közigazgatás *eredményessége* is ősrégi követelmény, főleg ha eredményesség alatt egyszerűen csak azt értjük, hogy az államhatalmat birtoklók akarnak valamit, s ezt a közigazgatási apparátus mozgósításával érik el. Hogy egy közigazgatási apparátus segítségével mit lehet és mit nem lehet elérni, azt a társadalom mindenkori szervezete és feltételei szabják meg; ezen belül azonban minden közigazgatás célja bizonyos eredményesség. Nyilvánvaló, hogy ez a szó legáltalánosabb értelmében vett eredményesség nem lehet különösen jellegzetes a 20. század közigazgatásának a követelményeire. Kell tehát, hogy a közigazgatás modern értelemben vett eredményessége alatt ennél valami szűkebb és speciálisabb értelemben vett eredményességet érthessünk. Valóban, erre meg is van a lehetőség.

Először is különbséget tehetünk egyrészt a közigazgatásnak oly területe között, amelynél a cél elsősorban bizonyos szabályos eljárások ismétlődő betartása, és a célba vett eredmény éppen az a rend, amelyet a szabályok ismétlődő betartása és állandó érvényesülése önmagában jelent, másrészt a közigazgatásnak olyan területe között, ahol az eredmény egy konkrét meghatározott változás bekövetkezése, pl. egy vasút vagy egy híd gazdaságos megépülése, ahol tehát a szabályok és előírások betartásának az a célja és értelme, hogy ez az előírt eredmény valóban be is következzen. Ebben az értelemben valóban lehet mondani, hogy a 20. században megnövekedett a közigazgatásnak utóbbi fajta konkrét feladatköre. Hozzá kell azonban tennünk, hogy csaknem párhuzamosan megnövekedett a közigazgatás által fenntartott, ismétlődő szabályszerűséggel működő, kiszámítható *rend* jelentősége is, amelynek éppen a jogszerűség a leglényegesebb összetevője.

Ennél azonban jellegzetesebb és speciálisabb értelmet is adhatunk a modern korra jellemző eredményességi szükségletnek, és pedig a *szolgáltszerűség* értelmét. Az állam uralmi szemlélete az állami igazgatásban elsősorban egy hatalmi apparátus fenntartását látja, és minden igazgatási cselekedet végső szempontjának a hatalmi apparátus szilárdságát és presztízsét tekinti, amiből rengeteg demonstratív, presztízsjellegű és személyi pozíciók fenntartására irányuló igazgatási cselekedet következik. Ezzel áll szemben az állami feladatok modern, szolgáltszerű felfogása, amely az állami igazgatást tárgyi célok szolgálatának fogja fel. Ez a szempontváltozás azonban szintén nem lokalizálható a 20. századi államfejlődéshez. Ez is hosszú múltra visszatekintő fejlődés eredménye, amelynek első összefüggő jelentkezése a középkori hivatalnoki apparátus kialakulásával kapcsolatos, a merkantilizmussal és a felvilágosult abszolutizmussal vesz nagy lendületet, s a francia forradalom után kerül döntőleg fölénybe a hatalmi és uralmi szempontokkal szemben – legalábbis az értékelés és a követelmények síkján. Az egész fejlődés csupán egy másik aspektusa a hatalom megnevesítésére irányuló évszázados fejlődésnek, s teljességgel párhuzamos a közigazgatás jogszerűsége felé haladó fejlődéssel.

Eredményesség alatt azonban szociológiai vonatkozásban nemcsak konkrét eredményekre való beállítottságot s nemcsak a közigazgatás szolgáltszerű felfogását érthetjük, hanem vizsgálhatjuk az egész közigazgatásnak az *egész társadalmi materiára* való hatását, s itt is kereshetjük az eredményesség speciális, modern értelmét. Egy középkori, hűbéries, rendi jellegű és gazdaságilag nagymértékben önálló társadalomban egy közigazgatási intézkedés, bármi legyen is a tartalma, végeredményben eleve azzal indul el az útjára, hogy amint a társadalom mind kisebb egységei felé halad, ezenközben a legkülönbözőbb elhajlásokat fogja szenvedni, s csupán a kisebb egységek belső rendjének a szűrő és elhajlító közegén keresztül tud érvényesülni. A szóban lévő közigazgatási intézkedés ezt nem mondja ki, esetleg nem is gondolja végig, de mindenki tudja és természetesnek tartja, hogy csupán így

érvényesülhet, ami egyúttal azt is jelenti, hogy bizonyos részben egyáltalán nem fog érvényesülni. Ez az aránylag nagy százalékban való nem érvényesülés jellegzetes volt az egész középkori állami szervezetre, sok helyütt egészen a legújabb korig. Ez a relatív eredménytelenség annyit jelentett, hogy a középkori állam, miközben egy közigazgatási jellegű intézkedést megfogalmazott, nem vette mindig tudatosan számba a maga lehetőségeit és a maga határait, aminek következtében a közigazgatási intézkedés az általános rendelkezésben foglalt megfogalmazástól gyakran egészen különböző módon érvényesült. Ez nem jelentette azt, hogy az ilyen állam a maga fogalmai szerint nem funkcionált és nem volt eredményes, hanem csupán azt, hogy a központi hatalom szilárdsága, funkcionálása és eredményessége elsősorban az alsóbb, kisebb egységek belső rendjének a funkcionálásán állott vagy bukott, s csak egészen másodsorban azon, vajon a központi hatalom tetszés szerinti intézkedését keresztül tudta-e vinni vagy sem. Mindez radikálisan megváltozott a modern, tömegtermelésen és tömegfogyasztáson alapuló ipari társadalom kialakulásával. Ez a társadalomfejlődés a társadalom kisebb egységeit nagymértékben atomizálta, a társadalmi eljárásokat széles körben racionalizálta, és a társadalom gazdasági életét, egyensúlyát és prosperitását az eddiginél sokkal nagyobb egységekben valósította meg, amelyekben belül az egyes hatóságok és egyének igazgatási és gazdasági tevékenysége nem maradt meg az aránylag kis egységek belső egyensúlyi tényezőjének, hanem igen nagy és egyesek számára áttekinthetetlen nemzetgazdasági, sőt világ gazdasági egységekben, a nagy számok statisztikai törvényszerűségei szerint integrálódott. Egy ilyen helyzetben elképzelhetetlen, hogy egy közigazgatási intézkedés ne azt jelentse, amit szóhangzata szerint mond, mert hiszen egy kölcsönös ismeretségben nem lévő, közös konvencionális szabályok által össze nem tartott nagy egységnek válik a közös orientálódási normájává. Minden olyan helyzet tehát, amelynek folytán egy közigazgatási intézkedés nem eredményes, azaz a konkrét végrehajtás során nem azt jelenti, mint amit az eredeti kibocsátás céljai szerint jelentenie kell, egyúttal az egész szervezet zavarát is jelenti.

Ez valóban döntő változása a közigazgatási eredményesség társadalmi hatásának. Erre azonban megint csak nem mondhatjuk, hogy szorosan a 20. század posztindusztriális fejlődéséhez kapcsolódnék, hanem itt is inkább a 18–19. század fordulóját s egyáltalán országoként a modern iparosodás beköszöntését tekinthetjük döntő cezúrának, amelynek során a lokális egységek mind fokozódó mértékben atomizálódnak, s minden nemzetgazdasági és közigazgatási cselekvés a nagy számok törvényének erejénél fogva integrálódik az egész gazdasági és igazgatási egység számára jelentős tényé. Ennek megfelelően az állami igazgatásban is ebben az időben jelennek meg azok a jelenségek, amelyek – ellentétben az előző korszak, mondhatnánk úgy is, kedélyes szellemével – a közigazgatásból, főleg annak gazdasági vonatkozásaiban igyekeznek egy precíz és kalkulálható apparátust csinálni. A vasútépítést megszervező, kereskedelmi és váltójogot létesítő, telekkönyvet és adókatasztert berendező és – utoljára, de nem utolsósorban – megbízható bíraskodást és bírói végrehajtást fenntartó államszervezettel jelenik meg az szó *ilyen* értelmében vett eredményesség. Ismét egy olyan fejlődés, amely a jogszerűség, a jogállam irányában való fejlődéssel nagymértékben párhuzamos.

Semmi kétség, hogy szélességben és intenzitásban a posztindusztriális-etatista – mondhatjuk nyugodtan: szocialista – fejlődés a modern értelemben eredményes közigazgatás társadalmi feladatainak és hatásainak óriási mértékű kiszélesedését és intenzívvé válását jelentette. A legkevésbé sincs szándékunkban ennek a változásnak és kiterjedésnek a jelentőségét alábecsülni. Az angolszász országokban különösen jelentős ez a változás azért, mert ott az előző, *laissez faire* liberális korszak feladataiban a közigazgatásnak egészen másodrendű szerepe volt. A kontinensen pedig jelentős volt ez a változás azért, mert a közigazgatás mindennemű nem szakszerű és nem szolgálatszerű működése a közigazgatás területének kiterjedésével s a tömegtársadalmi összefüggések intenzívebbé válásával még sokkal gyorsabban és láthatóbban meghozza a maga káros következményeit. Lényeges az is, hogy a gazdaság területére mindinkább kiterjedő beavatkozás igen nagy jelentőséget biztosít a gazdaságosság szempontjának, és sokkal több mozgékonyt, célszerűbb szervezetet követel a közigazgatástól, mint azelőtt. Azt azonban, hogy e változás lényegét a jogszerűségtől az eredményesség és gazdaságosság irányába való hangsúlyváltozás jelentené, alig hisszük. Az igaz, hogy a posztindusztriális korszak legfőképpen abban áll szemben az előző korszakkal, hogy szakít a gazdasági szabad versennyel, a *laissez faire* liberalizmussal. A jogállam ideológiája azonban nincs szoros kapcsolatban a gazdasági liberalizmussal, mint eszmei program többet és hosszabb lejárátú valamit jelent, mint gyakorlati instrumentum pedig éppen úgy állhat a gazdasági liberalizmus szolgálatában, mint az irányított gazdaság szolgálatában. A merőben az alanyi jogokat védő jogállam valóban összefüggött a gazdasági liberalizmussal, ez azonban, mint mondtuk, nem a közigazgatási jogszerűséget, hanem csak annak egy szűk megfogalmazását jelenti. Azonban a közigazgatási jogvédelemnek általánosabb, modern, közösségi felfogása sem jelentheti az alanyi jogvédelem megszüntetését, mert hiszen az alanyi jogvédelem végeredményben a közigazgatásnak az egyén oldaláról nézett megbízhatóságát jelenti, amit a posztindusztriális állam éppen úgy nem nélkülözhet, mint a liberális. A változás lényegét inkább abban

lehet összefoglalni, hogy a közigazgatástól a mai állam legfőképpen annak a szolgálatserű és tárgyilagos szellemnek az elmélyítését kívánja, amelyet már az ipari-indusztriális-liberális korszak is követelt. Ma ugyanis e követelmény figyelmen kívül hagyása nemcsak rosszálló értékítélettel találja magát szemben, hanem a tömegtársadalmi összefüggések erejénél fogva még hamarabb és közvetlenebbül megbosszulja magát az egész közösség gazdasági prosperitásának az állásában, amely gyorsan reagáló függvényévé vált a közösség erkölcsi, politikai és igazgatási közszellemének is. Jogszerűség és eredményesség e síkon is csak a szolgálatserűségnek és tárgyi céloknak való alárendelődésnek a különböző megjelenési formái. A mai állam nemcsak a jogállam elért eredményeire és eredményei mellett állítja fel az eredményesség új követelményét, hanem az eredményességgel teljesen egy síkon és egyforma erővel kívánja a közigazgatás jogszerűségének a legnagyobb mértékű erősítését is, mert hiszen a jogszerűség a szolgálatserűségnek, a szakszerűségnek, a megbízhatóságnak az egyik leglényegesebb tényezője. A modern tömegtársadalmi összefüggéseknek éppen az a lényege, hogy az egyes ember, de az egyes hivatalnok is, nem képes áttekinteni intézkedésének minden távolhatását; a konkrét eredményekre való beállítottság tehát, amelynek helye volt egy patriarkális szellemű rendőrállamban, súlyos károkat okozhat a modern posztindusztriális államszervezetben, ha nincs összekapcsolva az emberileg lehetséges legnagyobb fokú jogszerűséggel, kiszámíthatósággal és rendszerességgel. A modern közigazgatási szellemiség legfőbb ellensége – eltekintve az öncélú közigazgatási rutintól és a kóros akta-, betű- és paragrafusimádattól, amely mindennemű jó közigazgatás örök ellensége – az a szellem, amely a közigazgatási funkciókat hatalmi pozícióknak tekinti, amely a közigazgatás által érintett emberek felé uralmi viszonylatokat akar fenntartani, amely hajlik a demonstratív és presztízsszemponturnak az igazgatási cselekedetekre, s amely közjóléti feladatait is bizonyos atyáskodó, hálát és tiszteletet elváró jóakarattal látja el. Mindezek pedig nem a megelőző, ipari-indusztriális-liberális korszak maradványai, hanem még az azelőtti korszakéi. Súlyos tévedés, ha a közigazgatás modern eredményességét a személyes vállalkozás, a szabályokhoz nem kötött lendület és az ötlet jegyében értelmezzük, mintha minden egyes közigazgatási feladat egy-egy huszárosán megoldandó járőr-feladat volna. A mai közigazgatásban az ilyen feladatok sokkal ritkábbak, mint ahogyan az első pillantásra gondolnók. Az az eredményesség, amelyre a modern posztindusztriális államnak szüksége van, elsősorban nem huszáros lendületet, hanem nagyon sok megbízhatóságot, átgondoltságot, szolgálatserűséget, összefüggést, egyenletességet és folyamatos készenlétet kíván, s ötletességnek csak nagyon határozott közösségi közreműködés mellett veheti hasznát. A mai állam ugyanis feltételez egy olyan emberfajtát, amely maga is megbízhatóan, szolgálatserűen, szakszerűen és racionális tudatossággal végzi a maga munkáját, ez pedig nem az az emberfajta, amely a huszáros és ötletes közigazgatás esetlegességeit passzívan elviselje. Amelyik pedig elviseli, abból a legügyesebb közigazgatás sem fog tudni kihozni gazdaságos és racionális termelési eredményeket. A modern tömegtársadalmi összefüggések erejénél fogva tehát nemcsak a szűken megfogalmazott s az eredményességgel szemben kijátszható jogszerűség jelenti az állami apparátus tehetetlenné válását, hanem a szűken megfogalmazott s a jogszerűséggel szemben kijátszható eredményesség is az állami apparátus funkcionálásának a bizonytalanságát és látszatszerűségét idézi elő, tehát magasabb összefüggésben és hosszú lejáratra a teljes értelemben vett eredményességet bénítja és szünteti meg.

III.

Kérdés, hogy ebben az összefüggésben mi a helye és mi a jelentősége az *erős végrehajtó hatalom* programjának.

Ez a gondolat már megfogalmazásával is utal a hatalmak megosztásának az elvére. Mint már mondtuk, a hatalmak elválasztásának elve az európai kontinensen bizonyos doktriner elváltozáson ment keresztül. Ennek az elváltozásnak az egyik oka az volt, hogy a kontinensen eleven politikai tényező volt a monarchikus hatalom és a monarchikus hatalom szellemét öröklő közigazgatás, amely igen határozott uralmi szellemmel volt telítve, s ezt megtartotta a monarchia fokozatos dekadenciája után is. Ez a monarchikus és uralmi szellem okozta, hogy a monarchia és az uralmi szellemű igazgatás a maga számára védelmi pozíciókat igyekezett kiépíteni a túlságos törvényhozási és bírói ellenőrzéssel szemben. Ezeket a védelmi pozíciókat éppen a hatalmak elválasztásának a nevében építette ki, meg akarván védelmezni az „illetéktelen” beavatkozás ellen a végrehajtó hatalmat, amely elméletileg a törvények végrehajtásának fontos, de szerény szerepét viselte, a valóságban azonban integrálódási pontja maradt mindazoknak a hatalmi lehetőségeknek, amelyeket valamely különleges szervezeti módszer segítségével (mint a népképviselői törvényhozás vagy a független bíróság) nem választottak külön a központi

hatalomtól.

A hatalmak megosztásáról szóló elv másik deformálódása a törvényhozás javára történt. A hatalmak megosztásának indokolásával kapcsolatban Locke fejtette ki azt, hogy nem jó, ha a törvényeket ugyanazok hozzák, mint akik alkalmazzák. Ebből született meg az az elméleti koncepció, amely a parlament és végrehajtó hatalom viszonyát nem úgy képzelte el, mint két valóságos hatalmi tényező egyensúlyát, sem úgy, mint az irányító ellenőrzés és cselekvés ellentétét, hanem úgy, mint az általános szabályalkotásnak és konkrét ügyintézésnek elméletileg és a dolgok belső természete szerint eltérő funkcióit. Ennek legkirívóbb következménye az volt, hogy a népképviselői parlament, amely lényege szerint elsősorban ellenőrző és közvélemény-formáló szerv, a maga törvényhozási monopóliuma alapján beleszólást igényelt minden „általános” szabályalkotásba, még akkor is, ha annak szakjellege folytán ez a beleszólás nem jelenthetett komoly és érdemleges ellenőrzést, hanem csak ötletszerű módosításokat és zavaró, politikai szempontú változtatásokat eredményezett. A kormány parlamenti felelőssége ezenfelül lehetőséget adott a parlamentnek kicsinyes gyámkodásra is. A parlament intézménye tehát ezen a ponton maga is tényezőjévé vált az állami igazgatás szakszerűtlenné és szolgálatszerűtlenné válásának, s így vált az előretörő modern szakszerűség a parlamentarizmus kritikájának a megindítójává. Ebbe a kritikába azután örömmel belekapcsolódott az a monarchikus, uralmi szellemiség is, amely nem szűnt meg visszakívanni a közigazgatás régi, kötetlen, ellenőrizetlen s uralmi lehetőségeket nyújtó állapotát.

A parlamentarizmus elleni kritikának ez a kétféle összetevője a legvilágosabban szétválasztható éppen az *erős végrehajtó hatalom* programjában. Azon ugyanis, hogy a végrehajtó hatalom erős, kétféle érthetünk. Érthetjük egyrészt azt, hogy egy bizonyos társadalmi hatalmi szervezet a hatalmi eszközök olyan koncentrációját mutatja fel, amely lehetővé teszi számára, hogy a hatalmi körébe került személyeket kibúvás lehetősége nélkül uralma alatt tudja tartani, s ellenállásukat meg tudja törni. Érthetjük másrészt azt, hogy egy bizonyos hatalmi szervezet, amely meghatározott célokat hivatott és akar elérni, e célok megfogalmazását, központi beindítását és a végrehajtó közegekig való közvetítését képes olyan módon megszervezni és megvalósítani, hogy kitűzött céljait egészen a legkonkrétebb részletekig magas határfokban és a kiindulási intenciók minimális elhajlásával viszi keresztül és valósítja meg.

Nyilvánvaló, hogy itt két radikálisan különböző dologról van szó. Az első végeredményben nem más, mint a hatalomkoncentrációra való örök emberi törekvés, amelynek cselekvő és szenvedő alanyaira gyakorolt destruáló és demoralizáló hatása az egész történelemnek újból meg újból ismétlődő tanulsága, és amely ellen a hatalomgyakorlás igazságosságának ősi követelménye és az európai politikai gondolkodás évszázados fejlődése irányul. A második értelemben vett erő éppen azt a modern értelemben vett eredményességet jelenti, amelyet a modern gazdasági és társadalmi fejlődés követel. Az államhatalomnak a kétféle értelemben vett *ereje* tehát nem függ össze. Egy hatalmi szervezet lehet igen erős, ha arról van szó, hogy tudatos ellenállásokat megtörjön, de ugyanakkor ugyanaz a hatalmi szervezet lehet igen kis mértékben eredményes, ha arról van szó, hogy intencióit a legkisebb részletekig nagy határfokban keresztül tudja vinni. Ilyenkor tárul eléink az a groteszk látvány, hogy az erős végrehajtó hatalom modern jelszava nevében fellépő uralmi szellemű közigazgatás a legvígabban karöltve marad a legnagyobb fokú szakszerűtlenséggel és a szolgálat szellemének a teljes hiányával. Más oldalról semmi akadálya nincs annak, hogy egy olyan hatalmi szervezet, amelyen belül a legkülönbözőbb garanciákkal körül van bástyázva bármiféle elfogadott társadalmi értéknek (egyéneknek, közösségeknek, autonómiáknak, erkölcsi és jogi elveknek) az érvényesülése, ugyanakkor igen nagymértékben eredményes legyen abban az értelemben, hogy intencióit nagy határfokban keresztül tudja vinni. Ehhez nem kell más, mint az, hogy a garanciák gyakorlati érvényesítésénél is jó szervezés és egészséges igazgatási szellem érvényesüljön.

Minthogy alig kételkedünk benne, hogy az erős végrehajtó hatalom programját az általunk kétségbe vont tétel is elsősorban a modern szakszerűség és szolgálatszerűség védelmében állította fel, azt kell mondanunk, hogy ez a megfogalmazás éppen a maga belső célja szempontjából nézve a legnagyobb mértékben alkalmas arra, hogy félreértésekre adjon okot, és éppen olyan, egyáltalán nem korszerű szellemiség kezében váljék fegyverré, amely ellen irányul.

Ha mármost erős közigazgatási végrehajtó hatalom alatt csakis a modern értelemben vett, szolgálatszerűségen és szakszerűségen alapuló eredményességet értjük, akkor nem érthetünk egyet azzal a véleménnyel, hogy a modern, eredményes közigazgatásnak elengedhetetlen feltétele a végrehajtó hatalomnak a többi államhatalmi ággal, mindenekelőtt a törvényhozással szemben való túlsúlya, amely esetleg egészen a törvényhozás és közigazgatás teljes egybeolvadásáig mehet, s egyáltalán a modern, eredményes közigazgatásnak mindenekelőtt mélyreható alkotmányjogi változások,

főleg a parlamentáris *kormányrendszer* megszüntetése az előfeltételei. A modern közigazgatást nem az érdekli, hogy a végrehajtó hatalom túlsúlyban van-e a törvényhozó hatalom felett, s hogy a parlament buktathat-e kormányt vagy sem, hanem az, hogy az összes alkotmányos tényezők keretein belül érvényesülni tud-e a szolgálszerűség és szakszerűség szelleme. Ha ez a szellem mégoly erős végrehajtó hatalom keretein belül hiányzik, akkor modern értelemben eredményes közigazgatás nem lehetséges, ha viszont ez a szellem megvan a törvényhozásban vagy annak bizottságaiban, s a törvényhozás kész megadni a szükséges felhatalmazásokat, akkor a végrehajtó hatalomnak alkotmányosan leszögezett túlsúlyára semmi szükség sincsen. A parlament kormánybuktatási jogköre adott esetben érintheti a közigazgatás folyamatos eredményességét, azonban nem érinti szükségszerűen. A politikum részéről a közigazgatás eredményességére gyakorolt káros behatásnak a gyakori és indokolatlan kormánybukás csupán egyik s nem is a legjelentősebb esete: a politikum ezenkívül s egyáltalán a törvényhozás behatása nélkül is ezerféleképpen érintheti a közigazgatás eredményes működését. A közigazgatás eredményessége érdekében nem a végrehajtó hatalmat kell erősíteni, hanem, amint ezt Magyary Zoltán is hangsúlyozza, a politikum behatását csökkenteni a szakszerű igazgatással szemben, és pedig tekintet nélkül arra, hogy a törvényhozás vagy a végrehajtás részéről fenyeget-e inkább ez a behatás. Ennek pedig vannak ugyan alkotmányjogi s egyáltalán jogi módszerei is – többek között a jogszerűség garanciáinak a növelése –, azonban ami a döntő, az a szolgálatszerűségnek, szakszerűségnek és jogszerűségnek az egész közigazgatást átható és a politikai tényezőket visszavonulásra készítő szelleme. Igazat kell tehát adnunk azoknak, akik a modern szakszerű és szolgálatszerű közigazgatás erősödésének programját nem kapcsolják össze szükségszerűen alkotmányjogi változásokkal. Természetesen lehet a racionalizálás programját egészen általános értelemben venni s a szakigazgatáson túlmenően az egész állami életre érteni, mint ahogyan Magyary Zoltán kétségtelenül ebben az értelemben hivatkozik a „hatalom racionalizálásának” a programjára. A hatalom racionalizálása azonban ebben az értelemben a hatalomnak ésszerű, tárgyi szempontok alá való vetését jelenti, márpedig ennek eddig – minden hiba és tévút ellenére is – a hatalmak megosztásának az elve s a hatalomnak közösségi és bírói ellenőrzés alá való vonása a legsikeresebb gyakorlati kísérlete.

Tegyük azonban fel, hogy a szó mai értelmében vett politikum egy későbbi fejlődés során mindenestül háttérbe szorul, és a végrehajtó hatalom teljes egészében a szolgálatszerű, szakszerű és eredményes modern közigazgatás kezébe kerül, azaz az általunk vitássá tett tétel jövőbeli víziója teljes elvi tisztaságban megvalósul. Kérdés, hogy ebben az esetben nem volna-e indokolt ezt az apparátust az eredményesség érdekében csakugyan kivonni, ha nem is a bírói ellenőrzés, de legalábbis a törvényhozás és egyáltalán bármiféle népképviselői szerv vagy közvéleményszerv gyámködése és beleszólása alól.

Úgy véljük, hogy ez a perspektíva – ha már alkotmányjogi változásoknál tartunk – éppen nem a végrehajtó hatalom teljes függetlenítését írja elő, hanem a végrehajtó hatalom ellenőrzésének új formáit kívánja meg, ami természetesen nem zárja ki, hogy ez a végrehajtó hatalom kicsinyes beleszólástól mentes, nagy lehetőségek birtokában lévő, szabad és – az eredményesség értelmében – erős legyen. Míg ugyanis egyrészt a modern szolgálatszerű közigazgatás organikus eredménye annak a fejlődésnek, amely a hatalom megnemesítése és az uralmi váagnak tárgyi célok alá való rendelése felé mutat, másrészt viszont áll az is, hogy a szó modern értelmében eredményes közigazgatás a legnagyobb veszedelmet jelenti, amely a társadalmi szervezet, a hatalom értékszempontoktól telített, *emberséges* voltát fenyegeti. Ugyanis nem a hatalomvágy, az uralmi tendencia az egyetlen veszedelem, amely a társadalom külső, hatalmi szervezetét az igazságtalanság és értékrombolás székhelyévé teheti, hanem a technikai lehetőségek túl nagy volta és a társadalmat akarata ellenére boldogító erőszak is. A társadalom egészét mind anyagi, mind szellemi síkon megragadni és irányítani képes eredményes közigazgatás ugyanis, a maga instrumentális tökéletességével, az eldologiasodásnak, az elembertelenedésnek oly veszélyeit rejti magában, amelynek során az eredményesség merő absztrakt bálványává válhatik, elszakadhat a társadalom eleven szükségleteitől és értékvilágától, és megmerevedett, öncélú kimérákká deformálódott sikerképzetek uralma alá kerülhet. Hogy példát mondjunk, a modern értelemben eredményes végrehajtó hatalom szükség esetén hatalmas áttelepítési műveleteket tud végrehajtani a legkülönbözőbb gazdasági, katonai és politikai célok érdekében. De az embertelenségnek micsoda áradata lehet abból, ha a lehetőségek végtelensége úrrá lesz a társadalom vezetőin, és végül különféle eredményességi képzetek nevében egyszerűen *minden* vonatkozásban elhanyagolható mennyiségnek tekintik az emberek *bármimű* lokális kötöttségét?

A nagy hatásfokú eredményességre képes közigazgatási apparátus tehát azt a veszedelmet rejti magában, hogy elhomályosodik annak tudata, mire szolgál egyáltalán ez az eredményesség. Az eredményesség addig érték, amíg maga is a társadalmi értékszempontok szilárd uralma alatt áll. A közigazgatási apparátus eredményességének és hatásfokának növekedése tehát parancsolóan előírja, hogy ezzel az apparátussal vetekedő, sőt nagyobb társadalom-lélektani erővel létezzék egy célkitűző,

irányelvmegszabó, értékszabályozó apparátus is, amely eleven kapcsolatban van a közösség szükségleteivel, érvényesen meg tudja állapítani a célmegvalósulás irányelveit, és érvényesen képes tisztázni a társadalmat irányító végső értékeket is. Ezzel pedig lényegileg a *törvényhozó* és végrehajtó hatalom elválasztásának modern megfogalmazásához jutottunk el. Bármiféle bajok származtak is a parlamentarizmus különféle tévútjaiból, az a *gyógymód*, amely egyszerűen a végrehajtó hatalomnak a törvényhozás feletti túlsúlyát vagy egyenesen a törvényhozást elnyelő megerősödését javasolja, a fürdővízzel együtt a gyermeket is kiönti. A *közösség szükségleteivel* való eleven kapcsolatot valamiféle, a végrehajtó hatalomtól független közvéleményszerv nélkül nem lehet fenntartani, akár népképviselői parlament ez a szerv, akár valami más. Ami az *általános irányelvek* lerögzítését, a törvényhozást illeti, bármennyi dilettantizmust mutatott is fel a népképviselői parlament e téren, s bármennyire szükséges itt is a *szakszerűség szempontjainak az érvényesítése*, mégis, ha el akarjuk kerülni a kormányhatalmi apparátus demoralizálódását és elembertelenedését, a törvényhozó szerv valamiféle önállóságát szintén fenn kell tartanunk. Ha végül *végső társadalmi értékeket szabályozó* fórumot keresünk, erre a szerepre a népképviselői parlament valóban nem alkalmas, de nem alkalmas a végrehajtó hatalom sem. Az itt jelentkező hiányon csak a társadalmi elitképzés új módszerei és szervei segíthetnek, akár beleépítve a közvélemény és a törvényhozás szerveinek rendszerébe, akár attól függetlenül külön hatalomként. Eddig a világnézeti egypártrendszerek jelentik a szervezett elitképzés egyetlen, modern szükségletekre szabott, átfogó kísérletét. Azonban a világnézeti egyetlen párt túlon túl bele van ágyazva a modern hatalomkoncentráció szervezetébe, semhogy az értékek megállapításának, szabályozásának, tisztázásának a feladatát el tudná végezni. A világnak ma legjobban nem az – egykor a nemesség által betöltött – uralmi elit funkciója hiányzik, hanem az *értéktörző és értékszabályozó* elitnek az a funkciója, amelyet a keresztény középkorban az egyházi rend látott el.

IV.

A modern államfejlődés belső szükségletei tehát nem a hatalomkoncentráció felé, hanem a hatalom szolgálatosságára, racionalizálására felé s ennek érdekében az államhatalmak megosztásának új formái felé mutatnak. Az eredményes közigazgatás hatásterületének a kiterjedésével párhuzamos a jogszerűség garanciáinak a növekvő szükséglete, s a végrehajtó hatalom behatási lehetőségének a meggyarapodásával párhuzamosan fellép az a tendencia, amely a közvélemény szerveinek, az általános szabályalkotás szerveinek és az értékszabályozás szerveinek hatékonyabb kiépülését és a végrehajtó hatalomnak az e szervek által képviselt értékszempontok alá való rendelését kívánja. Ez egyrészt a fejlődés belső, *tényleges* tendenciája azért, mert a modern tömegtársadalmi összefüggéseken csakis egy nagymértékben kiszámítható, szolgálatos hatalomgyakorlás tud úrrá lenni, s eredményesség és jogszerűség csak különböző aspektusai ennek a szolgálatosságnak. Ugyanakkor azonban ez a tendencia egyik megnyilvánulási formája annak az *ősi politikai-erkölcsi követelménynek* is, amely a merő hatalomkoncentrációval szemben mindenkor a hatalomgyakorlás igazságos, emberséges és ésszerű közösségi célját állítja szembe.

1944

© Ez a dokumentum a [Magyar Elektronikus Könyvtár](#)ból származik.

A császári hadak 1848. november 4-én tették az első döntő lépést, amidőn Medgyesről Marosvásárhelynek indultak, s onnan kiriasztották az ott volt székelységet. Ezek ugyanis az agyagfalvi gyűlésből – hová Berzenczey László kormánybiztos országos hírű viselt dolgaik emlékezetében fegyverre szólította volt őket – táborba szállottak a Szászrégen alatt sorakozott Urban-féle szász-oláh hadi erő ellen, s ezt Gernyeszeg és Radnótfalva alatt szétverték, erre Szászrégent rohammal bevették, kiszarolták s felégették volt. Október 31-én tehát Urban a székelységtől derekasan megveretett, és november 1-én vissza kellett vonulnia Voldorfra, a Gácsország felől útban levő Wardener dandárját ott bevárando. Urban Voldorf és Beszterce irányában futásnak eredt, nem bolygatva a székelységtől, kik Gedeon tábornok, egy elpártolt magyar, Marosvásárhely felé való közeledtének hírére, ezen magyar s jelesül székely város oltalmára siettek, ahol egyúttal segédcsapatokat voltak bevárando.

Néhány nap múlva, nov. 4-én, Gedeon ott csakugyan megtámadta s annyira szétverte őket, hogy tízezerre rúgott seregükből egyetlen egy hadra készült csapat sem maradt együtt. És mindez alig történt komoly ütközet folytán, mert valamennyi szemtanú vallomása szerint – alig hogy hat ágyúlovést váltottak és a 12. honvédszázalaj a Megyesfalvával szemközt lévő lejtőn sorakozott osztrák ütegre szuronysegezve bár, de sikertelen támadást intézett volt – oly tökéletesen vége szakadt a csatának, hogy s székelység rendetlen futásnak eredve, minden irányban szerteszéjjel züllött és Gedeon 5–6000 főnyi hadával és 2 üteggel, harsogó zene s lobogó zászlók kíséretében vonulhatott be – az igaz, hogy hívatlan, és ujjongva köszöntő éljenek híjával – Marosvásárhelyre.

Méltán csodálkozhatni rajta, hogy akkorában egy oly csekély, bár jól begyakorlott had képes volt a székelyeken akkora kudarcot ejteni, és aránylag nyomatéktales csapással az ország sorsát jó időre kezeügyére keríteni, ha meggondoljuk, hogy mekkora eréllyel, vitézséggel s mekkora áldozatkészséggel s kitartással folytatta utóbb a törzsökös erejű székely nemzet a függetlenségi harcot.

Ebbeli csodálkozásunk azonban apadni fog, ha a félszegség átkára gondolunk, mert hiába, vitathatatlanul helyes a régi mondás: „légy angyal vagy ördög, csak egészen légy az.” És ha az események és azok természetes fejlődésének valódi indokait szemléljük, belátandjuk, hogy ennek így kellett történni, és hogy nem is történhetett másképp, és hogy azért még nem szükség, némely túlzók módjára, mindjárt árulást s gázságot emlegetni.

Marosvásárhely elfoglalása által megint helyre lőn állítva az összeköttetés a Gedeon, és a Wardener meg Urban alatti déli császári hadsereg között. Gedeon ettől fogva az északi hadsereg vezérének neveztetett. A császáriak Kolozsvár elfoglalását november. 10-ére tűzték ki s ennek folytán Urban Szamosújvár, Wardener Dés alá szállott; Kolozsvár azonban csak november 17-én adta meg magát, miről alább leend szó.

A november 5-ki szerencsétlenség elszibbasztotta a székelység erejét; a csalódás keserűségétől eltelve, leverten, egymás közt is meghasonulva, legtöbben visszatértek tűzhelyeikhez, és csak Háromszék maradt rendületlenül híve az igaz ügynek. Lakosainak – bár a háború folytában mindenfelől ellenség fenyegette őket – állhatatossága még sem ernyedett el, é oly hősie kitarással buzgólkodtak, oly, mindent magába ölelő, mindent alkotó kézzel érintő erélyt fejtettek ki, oly igazán Róma erényére emlékeztető szilárdságot tanúsítottak, hogy nevük tündökölni fog fénylő napként a hazai történelem lapjain, és a história Múzsája arany betűkkel vésendi azt valamennyi századok hősieinek sorába! Alább lesz alkalmunk erre bizonyítékokat felhozni. Most pedig forduljunk tekintetünkkel Erdély északi tája és Kolozsvár meg környéke felé.

Erre nézve megfoghatatlan marad, hogy sem Baldacci tábornoknak, sem pedig Vaynak, a kormánybiztosnak legkisebb tudomásuk sem volt sem a székelység szétveretéséről, sem pedig Urban és Wardener megindultáról Beszterce alól Dés felé, sőt éppen azon pillanatban voltak kénytelenek Szamosújvár alá, az ellenségre indulni, midőn azt hitték, hogy az a Katona Miklós és gróf Teleky Sándor alatt Nagybányán képződött hadtesttel csatáz, és hogy maga ezen hadtest útban van Kolozsvár alá. Mert a kormány Vay bárónak ezen hadtest megalakultát már november elején tudtul és rendelkezése alá adta. Erről Baldaccinak is tudomása volt, és mindamellest november 11-én még sem ő, sem Katona Miklós csak egy lépést sem tettek volt arra, hogy seregeiket egyesítsék, vagy akár csak összeköttetésbe lépjenek egymással! Íme ez tanulságot tesz, egyrészt tökéletes tudatlanságról hadi dolgokban, másrészt meg kárhóztatni való, vétkes hanyagság s nagyúri gondatlanságról, s a szerző, ki az itt elbeszélte dolgoknak szemtanúja volt, nem átallaná azon eljárást hazaárulás címével megbélyegezni, ha nem volna épp annyira meggyőződve a kormánybiztos őszinte, hazafias érzületéről s becsületes jóakarataról, mint Baldaccinak a csatateren is bebizonyult tehetetlenségéről hadi tekintetben. Meglehet, hogy tán valamely

más föltevésben rejlik az igazság, elég az hozzá, hogy Baldacci s vele a Kolozsváriak ugyancsak elámultak bele, midőn november 12-én estve felé az Apahida alatt járt előőrsek jelenték, hogy Urban ezredes megszállotta Szamosújvárt és előőrsei máris Dengeleg és Iklód táján állnak, miből megdönthetetlen bizonyossággal lehetne következtetni, miszerint már a legközelebbi napokban Kolozsvár alá fog érkezni. A fátyol tehát le volt lebbentve Kolozsvár sorsáról, és annak már néhány nap múlva el kelle dőlni.

Itt, a városban már november 13-án kora reggel talpon volt az összes lakosság, mind valamennyien égtek a vágytól s örömtől, hogy valahára megmérkőzhetnek a gyűlölt ellenséggel; bátorság s férfias elszántság léptek az eddig uralkodott nyomasztó bizonytalanság helyébe. Mert hiszen az imádott haza szabadságának s függetlenségének, az oly drága nemzetnek megóvására szolt a harc! Végre le lehetett vetni az oly sokáig kényszerrel viselt álarcot, és nyílt arccal, mint ahogy a szabad, rendületlen férfiúhoz illik, rohanhatott ki-ki a mozgalom árjába. Ezt tevék Vay és Baldacci is.

Miután rövidre nyúlt haditanácsot tartottak – amelyben részt vettek Czetz honvédőrnagy, a táborkar főnöke, gr. Bethlen Gergely őrnagy, és a kolozsvári nemzetőrség parancsnoka, gr. Mikes János –, határozattá vált, egészen Szamosújvár alá az ellenség elébe indulni. Itt aztán csatát készültek vívni, amely Kolozsvárt az Urban csapatai s az annak nyomában levő csőcseléksereg betörése ellen való megoltalmazandó, és Erdély e vidékét a magyar ügynek megőrizendő. A hadnak Baldacci osztogatta a rendeleteket. November 13-án reggel a következő csapatok indultak Szamosújvár felé (A Nagyenyeden, Tordán sat. elkülönítve állomásozott csapatok szintén berendeltettek a sereghöz.):

A 11. honvédszászlóalj, (pótolatlan és gyakorlatlan) mintegy	700	ember.
2 század vadász, nemzetőr	300	"
2 zászlóalj gyalogság, nemzetőr	2000	"
1 osztály Mátyás-husár	300	"
1 közönséges, 3 fontot szóró gyalog üteg		
Mindössze:	3300	ember.

A meglehetőst gyakorlatlan sereg puskákkal volt felfegyverkezve s lőszerral is el volt látva. Azonban a tűzérsege még annyira pólyákban volt, hogy hiába voltak a táborkari főnök megfeszített erőlködései, még csak annyira sem ment velük, hogy célba tudtak volna lőni. Az összes csapatok közt – kiknek kocsin vitték utánuk az élelmiszereket – néhány, a szenttamási táborból érkezett önkéntest kivéve, nem volt ember, aki valaha puskaport szagolt volna. Egyébiránt mindnyájan, egytől egyig lelkesedéstől hevültek a haza ügyéért, csakhogy, fájdalom, a velők született bátorság s a náluk rendes elszántsággal együtt volt érhető a nemzeti hetykeség ama vegyülete, mely aztán – mint az a jelen esetben is történt – ha balul üt ki a dolog, könnyen csüggedésbe, páni félelembe, kétkedési viszketegségbe s mindenben árulás-szaglálássá fajul. A segítségül odarendelt, mintegy 2000 főre menő székely nemzetőrséget silány fegyverzetűk s gyakorlatlan voltuk miatt, szintén nem lehetett sokba venni. A Károly-Ferdinánd ezredbeli, jobbadán oláhokból összeszedett zászlóaljat, a politikai érzületekben helyezett kétség miatt otthagyták Kolozsvárt őrizni.

A csatatér a Szamos völgye volt, amely Szamosújvárig sok helyütt átgázolható s nem igen örvényes. Maga a völgyfenék váltakozva hol 1500, hol 2000 lépésnyire tágul ki, és jobb meg bal felől mentében magaslatok nyúlnak el, amelyek egyrészt a Dalu Krutsi, másrészt a Babi felől kidomborulva, itt jobbadán kopárak és csak gyéren tengerivel bevetvék, vagy pedig lefelől használtatnak, hellyel közel a Szamosba szakadó áradatoktól vannak átszeldelve. Az Apahidáig a folyó jobb, innen, Szamosújváron át, Dési bal partján haladó országút jó karban van, s bármely fegyvernem által könnyű szerrel megjárható postautat képez.

A tört út az úgynevezett Tárcsán, a Szamos bal partjáról emelkedő magaslatok aljában lévő hosszú lapon vitt keresztül. Szamosújvár Kolozsvártól 2 postaállomásra, vagyis 4 mértföldnyire van.

Az elősorolt csapatok a mondott nap hajnalán csatakész had módjára indultak meg Szamosújvár fele, és aznap délután két órára Dengelegre értek. E helységet hadi módon kikutatván, anélkül hogy benne valami ellenségfélére akadtak volna, tovább folytaták útjokat Szamosújvárnak. E város meg Dengeleg közt hegyi áradat szakad a folyóba, amely az országút mentében deszkával van áthidalva. Ezen áradat szélén állottak Urban előőrsei, fel század Wernhard-chevauxlegers, míg az ellenség zöme Szamosújvárot fészkelte. Hogy előcsapatunk váratlan ott termett, aztán meg ezúttal Wardener tábornok dandára is távol késett – Désben táborozott, és csak más napra várták – Uban arra tökéllte el magát, hogy egyelőre csak

védelemre szorítkoznak, de azért a magyarságot majd becsalja Szamosújvárra, hogy ott aztán összes, egybegyűjtött hadaival annál biztosabb s tökéletesebben megverhesse őket. Evégből, nálunknál amúgy is kisebb számmal lévén, a Szamosújvár alatt elnyúló magaslatokra vonult vissza, s ott uralgó állást foglalt el, mialatt hadának éle ezen hátráló mozdulatot elpalástolni igyekvék.

Baldacci tábornok csapataival átkelt az említett hídon, egypárszor tüzelgetett az ágyukból az országúton elosztott félszázad chevauxlegers-re és Makrai László őrnagyot, a Mátyás-huszárok közül, kevés gyalogsággal és egy szakasz lovassal az északnyugatról fekvő magaslatokra bocsátotta, hogy ha szerit ejtheti, Urbant ez oldalról megkerülje, és a Désnek vivő menedék utat előle elvágja. A székely nemzetőrség a Szamos jobb partja tövében elnyúló hegység derekán haladt előre, s a derékhad jobb szárnyának oldalt kanyarodott.

Urban őrcsapata mindjárt az első pár lövés után szétfutott, és a magyarság ezerszeres éljenrivalgás közt nyomult utánuk, emberei egy részét Szamosújvárnak bocsátva, a többivel az országút folytatában az ellenség középhadára törve. Most azonban azon eset adta elő magát, amely hadi vállalatok megeredése alkalmával rendszeren meg szokott történni, valahányszor gyakorlatlan csapatok rendes haddal csatába keverednek. Urban emberei összeszedték magukat és a sebtiben odagyűlt Sivkovich-zászlóaljót támogatva, jó rendben várták be az előcsapataikat keményen üzőbe vett nemzetőrséget és honvédeket.

Egy pár ügyesen célzott ágyúlövés, néhány honvéd eleste, s lovaik megsebesítése csakhamar lehűtette a magyarság lelkesedését, s elzsibbasztá harci kedvét. A vezérek legnagyobb erőlködése s fényes vitézkedésük sem bírta az ily jelenetekhez nem szokott nemzetőrséget megállítani, annál kevésbé szuronyszegezve támadásra reávenni. A fennakadás s ijedség egy perce után ki-ki sebesen rohanva futásnak eredt. A Szamosújvárnak bocsátott had se bírta többé helyrehozni az ütközetet. A honvéd- nemzetőrség, gyalogság, lovasság és tüzérség minden irányban széllyelzüllöttek, amiben csak az a csudálni való, hogy Urban elszalasztotta az alkalmat a futamodókkal egyszerre Kolozsvárra érni. Mert bár az utóbbiak még aznapról étlen voltak, volt bennük annyi erő, hogy még aznap futva elérhették Kolozsvárt, zavart s rémületet terjesztve nyomukban.

Urban aligha máskülönben szóló rendeletet nem kapott, és bizonytalannal nem mert a szolgálat ellen véteni, ha ez által még oly olcsószerrel juthatott vala is hadi dicsőséghez, mint a jelen esetben. Így tehát beérte azzal, hogy újra elfoglalta előbbi állását. Baldacci tábornoknak egészen oda lett az eszmélete. Kocsira szállt s nyakra főre Kolozsvárra hajtatott. Ekképp csakis egyedül gróf Mikes Kelemen ezredesnek, és a tábornok főnökének róható fel érdemül, hogy erélyes intézkedéseik által a sereg a tökéletes felbomlástól megóvva és a Kolozsvárra mért csapás néhány nappal elodázva lőn. E két tiszt ugyanis a Mátyás-huszárok, s a honvédek közül annyit, amennyit – 1 század lovast és 2–3 szakasz gyalogságot – összeszedvén, azokkal éjszakára megszállották Válaszutat, s másnap kora reggel sebesen haladva visszavonultak Kolozsvárra, előőrseiket Apahida alatt visszahagyva.

Pár nap múlva, 15-én Urban a Wardener hadtestének élével Válaszúton át előrenyomult Apahida felé, honnan őrcsapatunk Szamosfalvára vette magát s ott az időközben odaérkezett 11. honvéd zászlóaljjal, egy osztály Mátyás-huszárral s a háromfontost szóró üteggel egyetemben állást foglalt.

Kolozsvárról senki sem indult táborba, mert szerte a városban levertség uralkodott, és ezt a magyar mozgalom ellenei igen jól fel tudták használni, azon kérdést vetvén fel, vajon Kolozsvárt védelmezzék s védelmezhetik-e, vagy nem. A napot hiú tanakodással tölték el, és már az est közelített (Urban meg az első ágyúlövéseket váltotta csapatainkkal Szamosfalva alatt) anélkül, hogy valamely szoros határozatban állapodtak volna meg. A zavar tetőfokát érte, midőn mindkét párt túlzói, a reakciósoké csakúgy, mint a radikálisoké végigfutkostak az utcákon, a középületek előtt s a nagyobb tereken beszéddel tartották a népet, a legkülönbébb irányban, majd emezek rögtöni meghunyászkodásra intve, majd amazok, szilárd ellenállásra tüzelve, bár nem volt köztük senki, aki a dolgok állását értékelni tudta volna. A Károly-Ferdinánd zászlóalj önként összesorakozott a Rádai-ház udvarán, egy raj szabolcsi őrsereg meg hajdú pedig, kik B. Vay kormánybiztos rimánkodására csak minap szálltak volt a városba, részint a várhegyen, részint második sorban Szamosfalva alatt tanyáztak, anélkül, hogy tartásukról gondoskodtak volna. A városi tanács, jóllehet egybegyűlt volt – mivel a fenyegető események közeledése folytán, csakúgy mint elnöke, Groisz polgármester, meghökkent – mit sem mozdított az ügyeken.

Vay bárót a külvárosokból befelé tódult vakbuzgó nép raja támadta meg lakásán, s élete két ízben is veszélyben forgott, amelyből csakis a tábornoki főnöknek, mint honvédtisztnek jelenléte menté meg. Baldacci tábornokot a városházán tarták fogva, állítólagosan mint hazaárulót. Az általa megfoghatatlan gondatlanságból s hanyagságból egyberendelt hadi tanácsra – Bánffy János alezredes és Bethlen Gergely

őrnagy kivételével, kik a seregnél maradtak volt – valamennyi főtszt megjelent.

Így álltak a dolgok, midőn Szamosfalváról az a hír érkezett, hogy Urban, a 11. honvédszászlóalj által szuronnyal megtámadtatván, megfutamodott. És csakugyan, a Szamosfalva alatt sorakozott csapatok a tábori főszállásmester tanácsára a helység mögé vették volt magukat, és ott néhány apróbb dombokra sorakozva, s hátukat egyrészt a Szamosnak, másrészt meg a falutól keletre eső mocsárnak vetve várták Urban hadának közeledtét. Ezeknek a nem igen széles országút mentében a falun – amely azonfelül a visszavonulás alkalmával ellenség szórta gránátok által felgyújtott volt – keresztül kelle vonulniuk, és alig hogy kifejlettek belőle, a puska- és kartáclövések kereszttüze közé szorultak. Nem csoda, ha alig hogy még igazában nekigyürköztek volna, hirtelen futásnak eredtek. Innen származott amaz örömhír, mely azonban valami tartós hatást nem bírt előidézni.

Estve felé a városban uralkodott izgalom lecsillapodék s az együtt volt haditanács abban állapotott meg, miszerint tekintettel arra, hogy hadaink szétszórva, fegyelmezetlenek s ez okból az ellenség sorkatonaságával egyelőre alig fognának mérkőzhetni, tekintettel továbbá Kolozsvár megmentésére, mely eddigelé valamennyi erdélyi magyar város közül egyetlenként került ki az elpusztulást, a magyar had visszavonul Nagyváradra. Ezen határozat még azon éjjel végre is hajtatott. Kolozsvár 17-én megadta magát, Wardener 8-án, Kalliany 20-án szállották meg dandáraikkal.

De azért nem kell hinni, hogy ezen visszavonulás alkalmával valami rendet követtünk volna, jóllehet két körülmény erre elég bő alkalmat ad vala. A visszavonulás ugyanis nem volt valami nagyon sürgős, aztán meg Urban annyira megvertnek hitte magát, hogy egész Válaszútig meg sem állt, s onnan csak harmadnapra vitte be a kolozsvári békeküldöttség a városba. Visszavonulásunk alkalmával minden keresztül-kasul ment, nyakra före Gyalura és rövid pihenés után Kapuson, Gyerővásárhelyen át tovább Bánffyhunyadra. Csak itt szűnt némileg a rémület s félig meddig a rend is helyre állt. Még a pénztár is ott reked vala Kolozsvárott, ha a táborokar főnöke, hadsegéde s néhány hazafias érzületű polgár segítségével, ki nem rántja az ellenséges érzelmű késelő személyzet körmei közül.

A szerencsétlen Baldacci tábornok, aki béke idején sok szép s jó dolgot tudott elmondani, amelyek helyes volta ellen nem sokat lehetett felhozni, de akinek rendesen odalett eszmélete, valahányszor a körülmények tetteket követeltek, megint kezébe vette a gyeplőt s vezette a csapatmozgalmakat. Bánffyhunyadon nyolc napot töltöttek el haszontalanul, és november 25-én, midőn az ellenség már indulóban volt a helységre, még nem volt elhatározva, vajon csatára szálljanak-e vele vagy nem. Boldogtalan ingadozás, amely háború idején a legjobb akarat s a leghűbb érzület mellett is csak félszeg, s következőkép haszontalan dolgokat művel s azért kivált vezérben sajnálatos! Bem műveleteihez fogva, mily ellentét!

Mármost a hadak ekképp osztattak el: a hajdúság Kornicelen át Báródra indult, a szabolcsiak, kiknek szolgálati idejük amúgy is letelt haza bocsáttattak, és helyüket a bihari nemzetőrök foglalták el Feketetón és Csucsán. Az utóbb nevezett helységben tanyázott a leendő ötvenötödik honvéd zászlóalj törzse is, az átcsapott Kresz chevauxlegers szakasszal, akik egyébként a Perczi dzsidásai révén valának ismeretesek. Bánffyhunyadon maradt a tizenegyedik honvéd zászlóalj, a kolozsvári önkéntesek – vagyis azon nemzetőrök, akik Kolozsvár és egyéb, a táján lévő magyar városokból és falvakból táborba szálltak volt –, továbbá a három fontos szóró síkra valóüteg s végül a Csutak meg Baumgarten alatti szakasz székely huszár. E hadak Gyerővásárhely és Körösfő alá bocsáttották előőrseiket, a huszonötödik zászlóalj egy szakasza pedig néhány száz bihari, Riczkó őrnagy vezényelte nemzetőrrel Gyaluban fészkelte. Egy osztály Mátyáshuszár Nagyalmást megszállva a mieinket jobb oldalt fedezte.

Miután Urban Kolozsvárott megfészkelte magát, hova különben pár ezer oláh martalóc s gyújtogató élén vonult volt be nagy ünnepélyesen – oly jelenet, amelyben csak kevés osztrák tiszt vett részt, és amely fölött Koppet, a savoyai dragonyosok éppoly emberséges, mint lovagias ezredese összes tisztikarával együtt kinyilatkoztatta megbotránkozását –, előőrseit Gyalunak eresztette. Ez utóbbiak meg a bihari honvédek közt, Riczkó őrnaggyal élükön azon tájon jelentéktelen összeütközésre került a dolog, amelynek a bihariak adták meg árát és Bánffyhunyadiig voltak kénytelenek hátrálni. Ezen hátrálásnak Riczkó, ki azt képzelte volt, hogy ez alkalommal majd hervadhatatlan babérok aratand, Inczedy Samu őrnagy hanyagságát vetette okául, ki a 11. zászlóalj néhány szakaszával Kiskapun késett, s neki, mint állítá, nem jött volt elég jókor segítségére. Azonban az utóbbi igazolásául a kötelesség megemlíteni, hogy az Inczedynek jutott rendelet nem úgy szólt, hogy kötelességének ismerje Riczkót – azon esetben, ha ez megtámadtatnék – támogatni, hanem csakis csataszakadtával oltalma alá venni; továbbá, hogy a Gyalui verekedés nem volt egyéb, mint Riczkó által hiúságból s minden hadi számítás híjával véghezvitt huszárcsíny. Riczkó ugyanis abban a képzelődésben volt, hogy ő egymaga is vissza bírja majd foglalni

Kolozsvárt. Alább majd meglátjuk, vajon embere volt-e ily feladatnak, és most ezen eseményt csak azért említettük fel, hogy csak megközelítőleg is fogalmat nyújtsunk a határtalan zavarról, mely a Baldacci tábornok által fogantatva vett intézkedésekből eredt.

Kolozsvár elfoglalása után Urban nyomban Csucsára akart indulni avégből, hogy ott a mi embereinket megtámadja, Puchner azonban úgy rendelkezett, hogy a Schurtter – azelőtt Kalliany – dandárját tüstént délnek, a székelységre eresszék. Mármost Urban azt javasolta, hogy az összes császári hadakkal törjenek a székelységre, de a császári tiszték nem tudtak magukkal tisztába jönni az iránt, hogy mitévők legyenek. Végtére abban állapodtak meg, hogy a magyarságot majd Csucsán támadják meg, és ez így is lőn, a mint nemsokára alkalmunk lesz látni.

Az akkori körülmények közt Bánffyhunjad alatt szó sem lehetett az ellenállásról, amiért is a hadi tanács azt határozta, hogy a főhadi szállást november 24-én vagy 25-én átviszi Csucsára. Ez a Csucsá hegyszoros e hadjárat történetében oly kiváló fontosságra tett szert, hogy részletes leírást érdemel. Hadaink – ideértve az Almásból érkezett osztály Mátyás huszárt is – mind valamennyien Csucsára indultak, míg Bánffyhunjadon csak a szükséges előőrsek maradtak.

A csucsai hegyszorost délről a Tungi, északról meg a Dombrei Heimare hegység meredek, erdő lepte és szirtes lejtői által képezik, ott hol e két hegység, félóránnyira azon helytől, hol a Sebes a Kőrösbe szakad, annyira összeszorítja a Kőrös völgyét, hogy a Kolozsvárról Nagyváradra vivő országúton, amely a folyó jobb partján nyúlik végig, némely helyütt legfeljebb csak két könnyű kocsi fér meg egymás mellett. A szoros főszélessége – ott hol a Szekuluj áradat a Kőrösbe rohan – körülbelül 600 lépés, innen tovább aztán mind jobban összeszorul a völgy egész a csucsai szorosig, és csak Feketető alatt tágul ki 1000–1500 lépésnyire. Ezentúl megint összefűzős szorul, de ekkor már elveszti hadi jelentőségét, minthogy e tájon a hadműveleti vonal az említett országúttal együtt a Királyhágó felé hajlik. Maga Csucsá helység e hegyszoros közepette, fele útján fekszik, ott hol az említett országúiba csavarodik a régi, Almáson keresztül vivő kocsiút, meg a krasznai csapás. A helység, a bírt állás kulcsa nyomorú oláh fészek, nyolcvan és egy néhány roskatag szalmafedelű viskóval, s alig volt benne főhadiszállásnak való épület, annál kevésbé lehetett a legénységet, meg lovaikat elszállásolni benne, vagy pedig élelmet keríteni számukra.

Tehát itt táborozott az utóbb oly híressé vált erdélyi hadseregnek magva, mezítláb, rongyosan, 15–20 foknyi hidegben sanyarogva, harci kedv híjával, csak azon öntudattól főntartva, hogy eltökélték éltök utolsó percéig híven megfelelni a hazaszeretet s becsület sugallatainak. És mit tőn az ország kormánya e hadakért? Még más 4–6000 főre menő nemzetőrséget küldtek Biharból nyakunkba. Hódossy kormánybiztos meg Nagyváradon a magyar helységeknek szoroson megtiltotta az erdélyi hadseregnek élelmet szállítani és ez ország összes lakosait hazaárulóknak bélyegezte, holott nem lett volna nehéz a valóban vétkeseket kiválogatni. De éppen abban nyilatkozott meg a közhonvéd magasztosult lelkülete, s néhány jóra való tiszt szellemi ereje, hogy még ily sanyarú körülmények közt sem csüggedtek el, sőt addig fáradoztak az újonc legénység kiművelésében s begyakorlásában, míg a mások törzsébe beosztatni rendelt zászlóalj merészség, állhatatosság, vitézség s hazafiság tekintetében első nem lőn valamennyi erdélyi, és tán magyarországi zászlóalj között is. Ez a derék Inczedy Samu meg Bánffy János vezényelte 11. honvéd zászlóalj volt.

Hódossy nemcsak a kolozsvári menekülteket és a sereget sújtá kárhóztató ítéletével, de még a Nagyváradra menekült magánembereket, a többi közt gróf Mikes Jánost is börtönre vetteté, másokat meg visszahajtott Csucsára. Rendeletet adott Vay báró letartóztatására is, Riczkó őrnagyot pedig önhatalmilag kinevezte ezredesnek s a sereg vezérének, és meghagyá neki, hogy Baldacci tábornokot börtönre vettesse, a netán ellenszegülő tisztéket pedig golyó által kivégeztesse. Ezen hatalmaskodásokat a körülmények sem igazolhatták, már csak azért sem, mert Riczkó meg hú Leporellója, Tar polgári biztos egyoldalú jelentésére vitettek véghez. Ami Vayt illeti, ő az utolsó percig híven ragaszkodott a kormánytól fogantatva vett intézkedésekhez, és midőn kard élire került a dolog, Baldaccinak lőn kötelességévé mindenről számot adni, és csakis őneki róható fel bűnül minden baleset, ha bűnről itt egyáltalában szó lehet.

Szerencsére a táborkar főnöke a dolgokat igazi színükben látta és hadsegédét futárként Pestre küldte, s az éppen jókor érkezett oda avégre, hogy Kossuthot helyes intézkedések megtételére bírja. Ezek folytán Vay szabadou bocsáttatott és megmaradt a hadseregnél kormánybiztosnak, a vezér pedig Czetz őrnagy lett. Az hogy őrnagyot tettek ezredesek feljebbvalójává mindenesetre nem volt rendes dolog, de a körülmények tökéletesen igazolták. Mert a táborban volt mágnások, teszem Mikes ezredes s mások, bár ártatlanul, elvesztették volt a sereg bizalmát, Riczkó ezredes pedig szemlátomást sokkal csekélyebb

tehetséggel bírt, semhogy hadműveletek vezényletével megbízhatták volna, Pesten meg nem találkozott senki, ki kész lett volna ily csenevész had vezényletét elvállalni. Nem volt tehát mást mit tenni, mint Czetz őrnagyot kinevezni, s ő az események folytában meg is mutatta, hogy az irányában táplált várakozásoknak emberül meg tud felelni.

Alighogy megragadta a vezéri pálcát – egy órával azután, hogy Baldacci azt Riczkó kezébe letette volt – véget vetett a vakoskodásnak a hadműveleteket szellemi alapjukra, a hadászat s harcászat irányzataira, a szétszórt hadak újjászervezésére s a fegyelem helyreállítására vezetvén vissza. A sereget akként osztotta el, hogy a jobb szárny Csucsá, a középhad Zilah meg Sibó, a bal szárny Nagybánya alá, a főhadiszállás pedig Szilágysomlyóra került. Mert a hadászat tételei világosan mutaták, hogy csakis e három rész egybehangzó összműködése által érhető el az ideiglenes cél, t. i. a megszállt helyek megóvása s következésképp valamely Magyarország felől forralt betörés elhárítása, szintúgy a főcél is: Erdély visszafoglalása.

A heneve s úgysem hasznavehető nemzetőrséget Csúcsától hátrább, Báródra, Kornicelre és Élesdre mozdította, és Csúcsában csak a hasznavehetőbbeket tartotta meg s a honvédséget, a Mátyás-huszárok egy fél üteg 3 fontost szóróval Szilágysomlyóra indultak, a 31. zászlóalj, Tóth Ágoston őrnaggal élén, Zsibóra került, Katona Miklós szétvert hadának maradványai meg Nagybányára. Élelemre s takarmányra is volt gond, valamint a kormány is gyakorta és sikeresen megkerestetett a zsold rendes kiszolgáltatása iránt. A hegység nyílásába előnyösen rakták az egész táj fölött uralgó üteget, a Királyhágón táborszerházat építettek, az almási útba, amelyet, csapatok híjában, megszállni nem lehetett, vagy egy fél mértföldnyire köröskörül hatalmas torlaszokat döntöttek, amelyek azt tökéletesen járhatatlanná tevék. Nagybányán meg nagyban hozzá fogtak a védelmi szerek, jelesül a lőpor előteremtéséhez. Így néhány nap alatt az egész alakot s eleven szint öltött; a zűrzavarból hadi rend fejlődött, s a sereg valósággal csak most lón hadképesnek mondható.

Ezen sikerdús eredményekre mindig büszke leend az akkori táborkar főnöke, ki munkálkodásában buzgón támogattatott a minden párttekintet a közjónak hazafias készséggel fölálodzó, valóban nemes gróf Mikes Kelemen ezredes, a fáradhatatlan munkásságú Bethlen Gergely és Tóth Ágoston őrnagy ernyedetlen törekvései által. És ezek is voltak azon férfiak, akik e hadjáratban a legfényesebb szerepekben tündöklöttek, és a lovagias Bánffy János ezredes, a szakavatott, tehetségdús, kítűnő hadi képzettségű Baumgarten alezredes, és az elszánt Dobay mellett azon idők nevezetességei közt első sort érdemelnek. Alább lesz alkalmunk egyes tetteiket kiemelni.

Szintúgy dicséretre tettek szert Bihar, Szatmár és Debrecen lakosai, akik szigorú pontosságuk által az újoncok szállításával, az önkéntesek toborzásával a hadjárat tartamára szintúgy saját nemzetőrségük síkra állításával, pénz, gúnya, élelmiszerek önzetlen felajánlásával, végül az előfogati terhek s a leszállások magukra vállalásával megtettek mindent, sőt még többet is annál, amit csak igazi honfiaktól kívánni lehet. Bemre bírta a sors, hogy e készüléteket fényes eredményekké fejlessze. E fejezet végével, mely a tulajdonképi hadjáratához csak bevezetésül szolgál, emlékezzünk meg még egy fölötte érdekes, azon időt szorosán jellemző tényről. A nemzetőrsereg képzését értjük, amelybe Katona Miklós őrnagy 1848. október és november havában belefogott. Ezen seregnek az tűzetett ki rendeltetéséül, hogy a kolozsvári hadakkal egyesülten Erdély északi vidékeit Tordától Nagybánya irányában folyton megszállva tartás, az ellenség betörését e vonalon meggátolják, aztán meg, hogy az oláhságot Kolos, Belső-Szolnok megyében, s a kapcsolt részekben féken tartás. Az oláhok ugyanis egytől egyig húséget fogadtak volt a császári sasra, Urban kezeihez.

Tehát ezen felkelők ellen akartak nemzeti őrhadat szervezni. Az eszme tulajdonképpen teremtője, gróf Teleki Sándor, nem is kímélt sem fáradságot, sem költséget, hogy azt mentül hamarabb életbe léptethesse. De ő nem volt katonaember, társai meg, Jeney József és Katona Miklós, csak annyiból bírtak hadi képzettséggel, hogy tudták kiabálni: „féljobb!” „félbal!” „fuss, amerre látsz!” Így történt aztán, hogy ezen had csak akkor lón szervezve, midőn embereink már Kolozsvárott künn szorultak s Wardener osztrák tábornok már oda bevonult volt. Az összes had vagy 10000 főre ment s többnyire szatmári, bihari, szabolcsi, máramarosi nemzetőrségből, aztán meg a 600 főnyi bécsi légióból, egy osztály Koburg-huszárból s az alakulófélben levő 4. honvéd zászlóaljból állott.

A legénység jó érzülettől vala megszállva, és nagy hasznukat lehetett volna venni, ha csak hiú vezérük, Katona Miklós előtt a belátás és a higgadtság egészen ismeretlen dolgok nem lettek volna. Minthogy amúgy is híjával volt minden hadi erénynek, kivéven a vitézséget, nincs mit csodálni rajta, ha az ábrándos hőst dicsőségről álmódózva, szokása szerint semmi gonddal arra, ami körülötte, még kevesebbet arra, ami Kolozsvárott történik, vagy történhetett vala, nagy elbizakodva Désznek látjuk

indulni, hol álmélkodva veszi a hírt, hogy a császáriak Kolozsvárt már megszállották. De a helyéből kimozdított kő vissza már nem gördülhetett, s Katona Miklós rászánta magát Désen bevárni az ellenséget. Nem is múlt bele valami sok idő, és Urbant egy dandárral eresztették reá.

Katona csak rosszul, vagy egyáltalában nem is intézkedett volt a helység védelmére, hogyan is gondolhatta volna akár csak azt is, hogy Urban egyetlen, bár rendes dandárral, szembe merjen szállni az ő roppant túlerejével, hát még, hogy tönkreverheti.

De, mint a háborúban rendszeren, ez alkalommal is kárhozat lőn az ellenséget fitymálás. Urban Dést két oldalról oly hathatósan támadta meg, hogy Katona alig ért reá, egypár ágyút elsüttetni, midőn egy szakasz chevauxlegers kelet felől a városba rontva oly rémületet keltett, hogy ki-ki nyakra főre futásnak eredt. Egyedül a 4. honvédszászlóalj, meg a bécsi légió s a Koburg-huszárok menték meg, oroszánmódra víva, az ágyukat meg a lőszereket, és csak a város hazafias érzületű lakosainak köszönhető Katona, hogy az utcákon folyt viadalban embereinek fele ott nem veszett. Katona maga kénytelen volt, úzött vadként nyakra-főre, árkon-berken keresztül rohanni, s azontúl színét sem lehet látni csata alkalmával. Ha a dési polgárok ösztönszerű remek s hősiesség által nem ártottak volna oly igen sokat a császáriaknak, úgy biz a Katona hadából mérhetetlen számmal lett volna a sebesült, a fogoly és a halott. De így megragadák a kedvező alkalmat és oly gyorsan elillantak, hogy némelyikük csak Nagybányán állapodott meg. Urban Remetéig üldözte őket, de innen visszatért Kolozsvárra meg Szamosújvárra. Alább majd látni fogjuk okát e váratlan visszavonulásának. Egyébiránt utóbb ama szerencsétlen hadmaradványaiból, mármint a rendes katonaságából, vált az erdélyi hadsereg balszárnya, amelynek alkalmá lőn véresen megtorolni a rajta ejtett kudarcot.

Ballai László: Erdély története 1918-tól napjainkig

– részletek az [Erdély története 1918-tól napjainkig](#) című program keretében készülő könyvből –

Az 1948-as román alkotmány

1948. február 21-23-án zajlott le a Román Kommunista Párt és a Román Szociáldemokrata párt egyesülési kongresszusa. Az „új” párttal, a Román Munkáspárttal egy olyan hatalmi klikk jött létre, amely – a sztálinista modellt követve – teljesen rá kívánt telepedni Románia politikai életére. Ezt a törekvést nem is titkolta Gheorghiu-Dej, aki a központi bizottság beszámolójában a párt legfontosabb feladatáknak az államhatalom és az államforma között fennálló mély ellentmondás megszüntetését jelölte meg. A kongresszus határozatot hozott az új alkotmány elfogadásának szükségességéről és az azzal létrehozandó román állam jellegéről: „ez az állam a városi és falusi, a kétkezi és szellemi dolgozók állama, amelyben a hatalom a néptől származik, s ezt a hatalmat választott szervei útján gyakorolja.”

Ez konkrétan a többpártrendszer teljes megszüntetésének, és az összes társadalmi szervezet pártirányítás alá rendezésének alkotmányjogi úton megvalósítandó programját jelentette.

Románia új alaptörvényét április 13-án már el is fogadta a Nagy Nemzetgyűlés. Ennek 2. §-a kimondta, hogy Romániában népi demokrácia van. Ez abban öltött testet, hogy az új erő teljesen kizárta a hatalomból a korábbi uralkodó elitet, azaz a királyi családot, a világi és egyházi arisztokráciát, a nagy- és középvállalkozókat, valamint a hivatali és katonai bürokrácia korábbi vezetőit. Ugyanakkor gátját vetette minden más tulajdonosi réteg hatalomba való bejutásának is. Az uralom biztosításához új tulajdonformákat kodifikáltak, és létrehozták az állami, a szövetkezeti és a magántulajdont. Ezzel

hatalmas – jogszerűnek tűnő – államosítási folyamat indult az országban, amellyel párhuzamosan kezdetét vette az állami tulajdon magasabb formájának, a „társadalmi tulajdonnak” a kialakítása, amely az ipart, a pénzügyi szférát, a közlekedést és a bányászatot ölelte fel. Ezzel párhuzamosan a szövetkezeti tulajdon „másodrendűvé” degradálódott, ideiglenesnek és felszámolandónak minősült, csakúgy, mint a nagyon szűk területre korlátozott magántulajdon.

A Nagy Nemzetgyűlés szerepét teljesen formálissá tették, üléseinek számát évente kettőre korlátozták, funkcióját valójában a rendkívül széles helyettesítő hatáskörrel felruházott elnökség gyakorolta. A tényleges törvényhozó, bírói és végrehajtó hatalom azonban a Román Munkáspárt vezetőségének, mindenekelőtt a főtitkárnak, a titkárságnak és a politikai bizottságnak a kezébe került. Az általuk jóváhagyott pártapparátusi „tervezetek” azután kötelező érvényűvé váltak a törvényhozásra és az államigazgatásra nézve.

Az új román alaptörvény eltörölte az államhatalmi ágak elválasztásának elvét, az alkotmány normatív és konszenzusteremtő funkcióját minden politikai erőre nézve, valamint a törvényhozói és végrehajtói jogszabályok alkotmányos felülvizsgálatát. Alkotmányjogi szempontból még a korábbi alaptörvényhez képest is visszalépést jelentett, a demokratizmus maradványait is felszámolta, a jogalkotást és a jogalkalmazást egy szűk elit hatalmi eszközévé silányította.

A Gheorghiu-Dej-féle csoport azonban egy bizonyos sajátosság tekintetében eltért a sztálinista modellől. Ez a sajátosság a nacionalizmus volt. Az új alkotmány, noha általánosságban minden nemzetiség számára biztosította az alapvető állampolgári szabadságjogokat és az anyanyelvi oktatás szervezéséhez való jogot minden fokon, az anyanyelv használatának egyes kérdéseit nem rendezte egyértelműen. Például az anyanyelvű könyvek és sajtókiadványok elhelyezését és a kisebbségi nyelvhasználat jogát a közintézményekben. Ugyanakkor továbbra is érvényben hagyta a nem románok jogait csorbító Nemzeti Statútumot. Összességében az „alkotmányos rendezéssel” a Romániában élő kisebbségek kollektív jogainak további korlátozása következett be. Arról nem beszélve, hogy „a városi és falusi, a kétkezi és szellemi dolgozók államának” az alkotmány betűje szerinti kiépítése mennyi további lehetőséget rejtett magában a kisebbségek elleni fellépésben is:

„Mindenünket lefoglalták, gyereknek cipőjét, kabátját, ruháját. Ágyneműnk alig volt valami ringy-rongy, semmi egyéb, azt is elszedték, bezárták – emlékszik vissza egy bikfalvai „osztályellenség”. – Egy szobát hagytak nyitva, oda bemehettünk, de abba nem volt semmi, csak az üres ágy, se takaró, se lepedő, néhány rongyos szőnyeg volt, de olyan szőnyeg, úgy el voltak szakadozva, hát teljesen üres volt a lakás. S oda befeküdtünk, s ott azokkal a rongyos szőnyegekkel betakaróztunk. De olyan éccaka is volt, amikor kinn az udvaron, a fákon ülve, ott virradtunk meg a gyermekekkel. No osztán folytatódott. Jött egy ünnepnap. Abban a szobában voltunk összehúzódva. Gondoltam, egy pár szőnyeget leterítek, hogy legyen barátságosabb a lakásunk. Hát abban a pillanatban megérkeztek, mindent összeszedtek, s mindent elvittek. Ami volt, mindent. Igaz, azt mondtam, vigyék, mindent vigyenek, mert jövőkor már nem lesz, amit vigyenek. De voltak a megyéről is velük, jöttek vagy tizenötön. Akkor házkutatások, minden, ami eszükbe jutott, mindent csináltak. Akkor rengeteg trágya volt, lehetett vagy ötszáz talyiga, akkor elrendelték, hogy azt két hét alatt hordjam ki. De nem volt se marha, se ember, se semmi, mert Lajos a tömlöcben volt. Akkor én a falu embereinek hírt adtam, mert sok emberünk volt, s ezt a sok trágyát kihordták felibe. S akkor a faliújságban megjelent, hogy Bereczkynének a szekere ez ezek tolják! Ki is voltunk rajzolva. S akkor éjjel megjelent egy plakát a másik oldalán, az a plakát mellettem szólott. S azon volt egy három betűs szó, amit én sohasem hallottam. S akkor megjelent a szekuritáté, reggel eljöttek, s engem elvittek magukhoz egy szobába, s azt mondták, le vagyok tartóztatva, mint politikai fogoly. Azt mondtam, letartóztathatnak, de én a világon semmit sem csináltam. Akkor azokat az embereket, akik hordták a ganét – voltak legalább negyvenen – mind odahívták sorba. Mindenkiel írtattak. S azt mondták, sokkal súlyosabb büntetés jár nekem, mint Lajosnak, mert ő szabotáló, de én sokkal súlyosabbat fogok kapni, én politikai fogoly leszek. Akárhova vihetnek, de két ártatlan kicsi gyermek van otthon, senki más nincs, amit akarnak, azt csinálhatnak velem, tán még könnyebb is lenne, ha az életemmel is végeznek. Na, végül hazajöttem, de ezt a keserűséget elmondani nem lehet. Leültem egy székre, felöltöztem mindenféle rossz kabátokba, ami volt, az egyik gyermek ide hajtotta a fejét, a másik oda hajtotta, s akkor belopózott egy ember s azt mondta: »Tekintetes asszony, üljenek nyugodtan, mert én lesbe állok, s amíg vagy el nem mennek, vagy ide nem jönnek, addig én el nem mozdulok. Én figyelek.« S felült egy fa hegyibe, ott ült. S megegyeztünk, hogy ha hármat koppant éjjel, én kijövök. Éjjel tizenkettőig így ültünk hárman sírva. Akkor az ajtó koppant hármat s azt mondta az az ember: »Feküdjenek le nyugodtan, mert az utolsó kocsis is elment.«”

Délibáb

Ady Endre: Ülj törvényt, Werbőczi

Még magasról nézvést
Megvolna az ország,
Werbőczi-utódok
Foldozzák, toldozzák.
A Föld nem tud futni,
Csak a Földnek népe
S ezer Kinizsi sem
Térülhet elébe.

Nagy az idegen Föld,
Sokasul az útja,
Tegnap csatatér volt
S ma puszta a Puszta:
Éhes magyaroknak
Nem futja a kedvük,
Míg az igazukat
Tán kiverekedjük.

Verekedés közben,
Hajh, ürül a korcsma,
Menekül az inség
Szökve, bukdácsolva.
Bécsben a korcsmáros
Tán még nem is sejti,
Vagy ha tán sejti is,
Könnyen elfelejti.

Éles a hajósíp,
Hallja baj-tetőzve
Zselénszky gulyása,
Tisza urak csősze.
Hivogatja a síp,
Nyomor eldobolja:
Úgy elfogy a magyar,
Mintha nem lett volna.

Elmegy a kútágas;
Marad csak a kútja,
Meg híres Werbőczi
Úri pereputtya.
Árvult kastély gondját
Kóbor kutya őrzi,
Hivasd a törvénybe,
Ha tudod, Werbőczi.

Ady Endre: Nagy lopások bűne

*Dante ezt, ha jobban is,
valahogyan így írta volna meg.*

Babits Mihálynak

„...Ezek itt honuk fórumát földúlták,
Hulla-csarnok ez, ahol se meghalni,
Se föltámadni nem tudnak a hullák.

Vezérük is csupán rosszul szavalni
Tudott a híres magyar becsületről
S hagyta hazáját förtelmeket falni.

Akkoriban a jó magyar szemekből
Riadottan némult ki az igazság,
Hisz lopták a csillagot az egekről.

Honnak atyái honuk veszni hagyták
S itt maradnak, míg felejtik emlékük,
Unokáik, a koldus istenadták.”

Ady Endre: Az undor óráiban

Jobb az undor, mint a harag:
Be jó volna fölszabadítnom
Egy nagy, elforduló undorral
Harag-hörgette magamat.

Én, halni térő agg legény,
Napjaimat már csak kihúzom
S gyermekeket nem fogok hagyni
Romlás és pusztulás helyén.

Ha gógös, dőzsölő hadak
Ültek nyakára romló népnek,
Így van az rendjén bizonyára
S csak aki méltó, az szabad.

Egy-két szegény iródiák
Sohse állított meg még sorsot

És népeket veszejtő, titkos,
Törvényes, nagy tragédiát.

Gőgös undorral volna jó
Nézni, hogyan kerül zátonyra
Kalózok kezén martalékul
Egy gyöngé bordás, rossz hajó.

Itt voltunk: voltak vészjelek,
Sopánkodtunk, sírtunk, dühöngtünk,
Bűnös, gyáva hajó, túrd most már,
Hogy mozi-képként nézzelek.

Arany János: Az elveszett alkotmány

–részlet –

„Hajh de veszett egy idő!” mond Bende, ki a csapat élén
Védelmül hátát neki támasztá a viharnek,
Míg a szilaj légár pattogtata bő köpenyének
Könnyű szárnyaival, hajtván szaladékony elődét:
„Hajh be veszett egy idő. Örömeztöbb üstökölödném
Háromezer haragos kortessel, mint e viharral:
Mert azokat szóval, lármában holmi jelekkel,
Meg lehet engesztelni; de ez, ha kiáltozok, ordít;
És ha jelet mutatok, tüstént kicsikarja kezemből.”
E szép mondat azonban ez egyszer nem nyere tapsot,
Nem kapa helybehagyó kacagást, mert a vihar árja
Oly sebesen ragadá el a bajtársak füle mellett,
Hogy csak egyik-másik töredék szó vethete horgonyt.
Hajh, de nem úgy a szél. Neki szóig hallani kellett,
Mert boszusan megiramlek, s hátba löké vala Bendét,
Hogy feje görbe karéjt írván, nagy termete hosszant
Földre terült, s jól járt, hogy sárba esék feje, máskép
Nincsen erő, mely megmenthetné orr-betöréstől.
Társi közöl kettő ugyanolyan sorsra jutott; egy
Költőt, két kártyást szárnyára kapott a *zimankó*.
Bende pedig, miután kiköpé a sárt, s ahhoz illő
Szitkokat, óvatosan kiszedé tagait, köpenyéhez
Megtörülé arcát, kezeit, s szétnéze az éjben:
Egyszínü ez, nincs benne kesely folt, nincs feketébb árny.
„Hollá! hó!” kiabál; „ki van itt? hol vagytok?” – „A sárban”
Válaszol ott mindjárt mellette vadúl egy erős hang,
Rá pedig a villám harsogva leüt; köve mélyen
Fúrja magát, a tó közepén (lesodorva magával
Egy zöld pantalonos békát is) földbe, hová hét
Évig mind lefelé megyen és hétig föl, a tónak
Már addig közérőn kiapasztandó fenekére,
Hogy majd ott a paraszt meglelje a gyógyerejű kőt.
Mostan azonban nem köve kellett Bende vitéznek,

Fényire volt szükség, s ennél meglátta baráti
Kettőjét, csak alig tápázkodvákat iszaból.
Hát a többi? hiszen tizenegyen voltak az estve.

„Hej, fickók, magyarok! hova vesztetek e zivatarban?
Eltévedtetek-é, vagy a szél fútt vissza megyénkbe?
Bajtársak! *Nyakaló! Maradossy!* holla, barátim!
Erre, csak erre felénk; ide *Olmody, Holnapi, Szűzváll!*
Nem hallják; ez a szél, ez az orkán elveri a szót.
Tyúkody! párthiveim; fiaim: *Nemadózy, Doronghy;*
A föld nyelt-e be, vagy szétáztatok úti göröngyként?
Jertek elő, várunk. Ordítson az ördög hiában:
Jobban bömböl ez a vész, mint a pesti dalárda.”
Még csak alig végzé, mikor a távolban, előre,
Hátrafelé, bal-, jobbkeze táján s minden irányban,
Hallik a *Bende, jer erre, ne arra, elő, ide,* szózat,
A *halló! a hahó!* meg az ördög tudja: mifélek.
Mit tegyen ilyenkor? mely tájra irányzza menését?
„Jertek elő ti,” kiált, „jobb lesz idegyűlni rakásra.”
Nem hajt rá egyik is, sőt még távoznak a hangok.
Egy, mely legközelebb hallék, tisztán hata hozzá:
„Itt menedékhely van.” – Röviden tanakodva magok közt
A három hazamentő indul, honnan a hang jött,
És egyszerre lezuppan egy árok mély fenekére.
Táblabirói kacaj hahotáz rá a menedékből.

Nem juta, hajh, lány sors bajtársainak se, hanemha
Lágynak mondani a pocsolyát, melyben heverésznek.
Említők, hogy a szél hordott el hármat; e három,
Tyúkody, Holnapy és Nyakaló, nem akarva nyakalták
A *liberális* tó gyűlölt vizeit, habarékát.
Olmody és Szűzváll, elvőknek hú követői,
Elmaradának előbb, de azért nagy lelki eréllyel
Furdalták a mocsárt lábaikkal váltogatóan,
S itt betelék: *lassan haladással messzire menni;*
Mert félóra alatt húsz rőfnyire érték ezúttal.
Ott Szűzváll az elül siető társát nyakonütvén
(Olmody úgy érzé) és Olmody visszapofozván:
„Mit pofozasz te bolond?” mond Szűzváll. „En-e barátom?”
Válaszol Olmody, „nemde nyakon vágta-e?” – „Ki? én nem;
Vágna nyakon az a kő, mely ott kényére cikázik.”
Szóváltás, azután *perelés* lón: vagy magyarabbúl
Mondva ki: *osztotak* (szép nemzeti bélyeg ez a szó
És az aviticitás lelkét fönntartja örökké;)
Végre birokra, türökre, marokra, ökökre kerültek,
És miután egymást egy szík számukába teríték.
Ernyedvén keveset, hűlvén is a hús fürödőben,
Szétváltak. Kacagás hangzék a vizes levegőben.

Hú Maradossy pedig, beteg orrát féltve a széltől,
Oldalvást haladott, (ez is új neme a haladásnak!)
Ment szaporán, csakhogy célt vesztett, és mire észre
Vette magát, egyedül állott a goromba viharban.
Megfordulva körülnézett: Hova térjen az árva?
Erre sötét és arra sötét, mindenhol a földön.
Hirtelen egy halvány fénysúgár tűne szemébe.
„Ott embert lelek” így gondolja: megindul a tájra;
Locs-pocs lába alatt: „mind semmi! megáztam ugyis már”
S bizva tovább gázol. Már nincsen messze a céltől;
Zsombikon életlő ugrások közt tova lépked.
Hajh, de a fény eltűnt! lebegő posványi lidérc volt,

És a vitéz áll kétesen, áll zavarodtan a nád közt,
Mígnem egy ármányos szél bűgva felökleli onnan,
És nyakaig lezuhan nádtorsos tó fenekére –
Rá hasonúl kacagás hallatszik az éji viharból.

Hát Nemadózy? Doronghy? ezek bezzeg megadóztak:
Őket is egy csalhang nagy messzi vezette. Hasonló
Volt pedig e csalhang a vezérnek sásnemü metszős
Hangjához, melyet rekedés soha nem tompított.
Hajh, de mi állandó e vén, hebehurgya világban?
Vármegye-végzékint, repülő szappanbuborekkint
Változik itt minden: pénz, szín, köpenyeg, divat és toll;
Úti göröngyükből, amely makacsul veti hátát
A tens úr hájas s az oláh böjtös kerekének,
Pár nap alatt válik csoda mélységű tapadó sár.
Íme a hang is, mely csalogatta Doronghy urat s Co.
Mint bika kezd bömbölni, megettök, előttük, utánok,
„Szembe, ha ördög is!” így biztatkoznak de sötétben
Nem látják hova kell, iramodnak mindazonáltal,
Ellenutat vesznek, hallják bömbölni megettök
A villás szultánt, de ha már futnak, minek újra
Megfordulni? tehát nyargalnak, mígnem inok le-
Tágván tetemes zuhanással hullanak össze,
Testökből vetvén a kereszt-ösvényre keresztet.
A kacagás itt is hallatszik az ég morajával.

Bajza József: Jóslat

1850

Mit rejt a kétes jövőndő?
Mért borúlt a láthatár?
A lelkek mély aggodalma
Szertelen viharra vár?
Végítélet kürtje szólít
Élők és halottakat?
A Cherub lángszárnya zúg-e
Megnyitván a sírokat?

Oh nem! – Népek háborognak,
A föld egy nagy Óceán,
Melyet megbántott kedélyek
Féktelen hatalma hány;
Forr a nemzetek haragja,
Megmozdult a félvilág,
Mert az élet szent nyugalját
Zsarnokok felforgaták.

Földön nincs többé igazság,
Csak népgázló hatalom;
A szabadság mérges gúny lett!

Börtönkínok irgalom!
Harci zsákmány a tulajdon,
Senkinek sajátja nincs,
Honfihűségnek jutalma
Vagy kötél vagy rabbilincs!

Jogbitorlás címe: törvény,
Rend a zsarnokkény neve,
Ember társadalmi léte
Életundorrrá leve.
Ámde megjön a bosszúnap.
Büntetendő vétkeket,
Hozván a sanyargatókra.
Kárhozást, enyészetet.

Kelnek újra forradalmak,
Megkezdendők a csatát,
Bérencek sok ezre ellen
Küldve milliók hadát.
Megdördül a harci orkán,
S büszke várak, paloták,
Tornyok omladoznak össze,
S vérben úszik egy világ:

S Isten eljövend itélni
Népeket s királyokat,
S pillantása porba sújtván
Embergázló trónokat,
S visszaadva millióknak
A természet szent jogát
Zengni hallunk földön-égen
Békehirdető imát.

§ a rabszolga újra nép lesz
Élvező törvényeket
És az ember újra ember,
Aminek teremtetett;
S a Szabadság templomában
Trónt az Igazság emel,
Melyet minden földi féreg,
Minden fűszál ünnepel.

József Attila: Indiában, hol éjjel a vadak...

Indiában, hol éjjel a vadak
zöld szeme cikkan át a dzsungelen, -
mikor dédapa is kicsi volt még,
élt egy nagy fejedelem.

Parancsot adott, büszkét, szigorút:
„Fogjon mindenki szerszámot! Oda,
hol a lombzenére táncot lejt a hold,
épüljön hétszáz ékes palota!”

Hétszáz ékes palota közé
kincstárat vasból rakatott
s a napot akarta ráveretni,
mint óriás, tüzes lakatot.

Hiába szörnyedt el a nép
s kérelték vének és papok:
„Ami égi, ne hozd a földre!”
A kapu pántja kérte a napot.

Feszült létra a felhő szélihez.
Megbillent az; a létra leszakadt.
Fogtak sasokat könnyü szekérbe.
A hámot szétszedték dalos madarak.

S míg sürgött irtózva, serénykedett
a dolgos népek megdöbben zöme,
kisült a vetés, kigyult a város;
kicsordult a nap lángos özöne.

Mint a zuhatag, hullt alá a tűz.
Állva száradt el a fejedelem.
S a hétszáz palota helyét elfoglalta
az őserdő egy hűvös éjjelen.

1934-1935 [?]

Platón: Az állam

– részlet –

SZÓKRATÉSZ Ennélfogva a legjobbak nem kívánnak pénzért uralkodni, sem megbecsülésért, sem az uralkodásból nyilvánosan fizetséget húzva zsoldosnak minősülni, sem tolvajoknak, az uralomból titkon hasznot orozva. És becsvágyból sem kívánnak uralkodni, nem lévén becsvágyók. Kényszeríteni kell őket és büntetni, hogy uralkodni akarjanak. Ennélfogva rútságnak minősül, ha valaki önként kapdos az uralom után, és nem várja meg a kényszert. Ha valaki nem akar uralkodni, annak a legnagyobb büntetés, ha gonoszok uralkodnak rajta. Gondolom, ettől félve vállalja az uralmat a derék, a jó, ha mégis vállalja, és még akkor sem úgy, mintha valami jólétbe, élvezetbe csöppenne, hanem csak kényszerből, hiszen nincs nála kiválóbb vagy vele egyenlő, akire átháríthatná. Azt hiszem, ha az állam csupa jó emberekből állna, az mind azért tusázna egymással, hogy ne uralkodjék. Ebből világosan kitetszik, hogy az igazi vezető nem arra termett, hogy a maga javát keresse, hanem az alárendeltjei javát. Különben minden értelmes inkább választaná, hogy más legyen az ő hasznára, semhogy ő a másért törje magát. Így hát én semmiképp sem értek szót Thraszümakhosszal, hogy az az igazságos, ami az erősebbnek hasznos. De ezt majd máskor vizsgáljuk meg. Sokkal fontosabb kérdésnek tetszik Thraszümakhosz azon állítása, hogy az igazságtalan ember élete boldogabb, mint az igazságosé. Te, Glaukón, melyik állítást helyesled? És melyiket tartanád igazabbnak?

GLAUKÓN Szerintem előnyösebb az igazságos élet.

SZÓKRATÉSZ Hallottad-e, mint sorolta elő Thraszümakhosz az igazságtalan élet előnyeit?

GLAUKÓN Hallottam, de nem győzött meg.

SZÓKRATÉSZ Szeretnéd, ha meggyőznénk őt; ha valahogy ki tudnánk mutatni, hogy nincs igaza?

GLAUKÓN Már hogyan szeretném?

SZÓKRATÉSZ Ha érvel érvel szögezve szembe fölsorolnánk, mennyi minden jó háramlik az igazságosra, aztán ő is válaszolna nekünk és mi viszont, aztán összeszámlálnánk a mindkét oldalról elősorolt előnyöket, aztán már csak bírák kellene, hogy döntsenek. De ha vizsgálódásunk folyamán egyezségre jutnánk, egyszersmind mi lennénk a szónokok és a bírák is.

GLAUKÓN Nagyon is.

SZÓKRATÉSZ Melyik változat tetszik neked?

GLAUKÓN Ez utóbbi.

SZÓKRATÉSZ Nos, Thraszümakhosz, felelj nekünk, kezdve az elején. Azt állítod, hogy előnyösebb a tökéletes igazságtalanság a tökéletes igazságosságnál?

THRASZÜMAKHOSZ Nagyon is állítom. Az okokat már elmondtam.

SZÓKRATÉSZ Hogyan állíthatsz ilyet? Ugye az egyiket erénynek hívod, a másikat bűnnek?

THRASZÜMAKHOSZ Miért ne?

SZÓKRATÉSZ Ugye az igazságosságot erénynek, az igazságtalanságot bűnnek?

THRASZÜMAKHOSZ Meglehet, édes barátom, de én mégis azt állítom, hogy az igazságtalanság előnyös, és az igazságosság káros.

SZÓKRATÉSZ Hát akkor?

THRASZÜMAKHOSZ Az ellenkezőjét állítom.

SZÓKRATÉSZ Az igazságosságot bűnnek?

THRASZÜMAKHOSZ Nem. De nagyon bárgyú nemeslelkűségnek.

SZÓKRATÉSZ És az igazságtalanságot rosszlelkűségnek?

THRASZÜMAKHOSZ Nem. De okosságnak.

SZÓKRATÉSZ Ó, Thraszümakhosz! Talán okosnak s hozzá még jónak is tartod az igazságtalant?

THRASZÜMAKHOSZ Azt igen, aki képes a tökéletes igazságtalanságra, képes államok és népek leigázására.

SZÓKRATÉSZ Azt hiszed, hogy a zsebmetszőkre gondolsz?

THRASZÜMAKHOSZ Előnyös az ilyesmi is, ha titokban marad. De ez szóra sem érdemes, csak az, amiről előbb szóltam.

SZÓKRATÉSZ Értem mit akarsz mondani. Csak azon csodálkozom, hogy az igazságtalanságot az erény polcára helyezed, s az ellenkezőjére az igazságosságot.

THRASZÜMAKHOSZ Nagyon is oda helyezem.

SZÓKRATÉSZ Ez már kemény dió, barátom, nem könnyű megválaszolni. Ha csak előnyösnek állítottad

volna az igazságtalanságot, mégis egyetértve másokkal abban, hogy a rosszság rút, még mondhatnánk valamit a közfelfogással egyezőleg. Most azonban világos, hogy az igazságtalanságot szépnek és valami hatalmasnak tartod, és felruházod mindazzal a jóval, amit mi az igazságosságnak tulajdonítunk, sőt még erénynek és bölcsességnek mered minősíteni.

THRASZÜMAKHOSZ Ezzel igazat jósoltál.

SZÓKRATÉSZ Nem szabad földnunk a vizsgálódást, amíg meg nem győződtem, hogy tényleg azt mondod, amit gondolsz. Mert, Thraszümakhosz, aligha hiszem, hogy tréfálsz, hanem őszintén mondtad ki a véleményedet.

THRASZÜMAKHOSZ Mi közöd hozzá, mi a véleményem! Azt cáfold meg, amit állítok!

SZÓKRATÉSZ Valóban semmi közöm hozzá. De próbálj még erre felelni! Szerinted az igazságos többet akar, mint ami jár neki?

THRASZÜMAKHOSZ Semmiképpen. Mert akkor nem volna igazságos, lovagias és bárgyú.

SZÓKRATÉSZ Többet a másik jogos cselekedeténél?

THRASZÜMAKHOSZ Annál se.

SZÓKRATÉSZ S vajon méltónak ítéli-e, hogy az igazságtalannal szemben előnyhöz jusson, és ezt igazságosnak tartja-e vagy nem?

THRASZÜMAKHOSZ Igazságosnak tartaná és méltónak, csak nem teheti.

SZÓKRATÉSZ Nem ezt kérdeztem. Vajon, ha az igazsággal szemben nem törekszik előnyre, ezt nem tartván méltónak, az igazságtalannal szemben igen?

THRASZÜMAKHOSZ Lehet.

SZÓKRATÉSZ És az igazságtalan? Előnyre törekszik-e az igazságos emberrel és az igazságos tettel szemben?

THRASZÜMAKHOSZ Miért ne? Hiszen szerinte méltó, hogy bárkivel szemben előnyhöz jusson!

SZÓKRATÉSZ Tehát még egy másik igazságtalannal és annak cselekedetével szemben is, hiszen ő azért tusázik, hogy mindenkinél többet kaparintson.

THRASZÜMAKHOSZ Ez igaz.

SZÓKRATÉSZ Tehát leszögeztük: az igazságos ember a hozzá hasonlótól nem akar előnyt, a nem hasonlótól akar; az igazságtalan viszont előnyre törekszik mind a hozzá hasonlóval, mind a nem hasonlóval szemben.

THRASZÜMAKHOSZ Kitűnően szóltál.

SZÓKRATÉSZ Nos? És az igazságtalan értelmes és jó, az igazságos egyik sem?

THRASZÜMAKHOSZ Ez is igaz.

SZÓKRATÉSZ Tehát az igazságtalan hasonlít az értelmeshez és a jóhoz, az igazságos nem?

THRASZÜMAKHOSZ Már hogyan hasonlítana a hasonló tulajdonságúhoz és viszont?!

SZÓKRATÉSZ S vajon mindegyik olyan, mint akihez hasonlít?

THRASZÜMAKHOSZ Milyen is lehetne?

SZÓKRATÉSZ No jó, Thraszümakhosz! Szerinted az egyik ember jó zenész, a másik botfűlű?

THRASZÜMAKHOSZ Meglehet.

SZÓKRATÉSZ Közülük melyiket tartod értelmesnek, melyiket értelmetlennek?

THRASZÜMAKHOSZ A jó zenészt értelmesnek, a botfülűt értelmetlennek.

SZÓKRATÉSZ Nemde, amiben értelmesnek, abban kiválónak is; amiben értelmetlennek, abban rossznak is?

THRASZÜMAKHOSZ Persze.

SZÓKRATÉSZ És az orvossal nem állunk ugyanígy?

THRASZÜMAKHOSZ De igen.

SZÓKRATÉSZ Úgy véled, te legkülönb férfi, hogy a lantját jól hangoló zenész a húrok felhúzásában és hangolásában a másik zenésszel szemben előnyre törekszik, abban őt felülmúlni akarja?

THRASZÜMAKHOSZ Szerintem nem.

SZÓKRATÉSZ És a botfülűt?

THRASZÜMAKHOSZ Szükségképpen.

SZÓKRATÉSZ És az orvos? Evés és ivás rendelésében a másik orvost ugyan fölül akarja-e múlni, és személyében s tetteiben vele szemben előnyhöz jutni?

THRASZÜMAKHOSZ Semmiképpen.

SZÓKRATÉSZ És azzal szemben, aki nem orvos?

THRASZÜMAKHOSZ De mennyire!

SZÓKRATÉSZ Most vizsgálj meg ezt a tudás és tudatlanság kérdésében. Szerinted az, aki tud, szóban, tettben előnyhöz akar-e jutni a másik emberrel szemben, aki szintén tud, vagy hasonló ténykedéssel hasonlítani hozzá?

THRASZÜMAKHOSZ Ez utóbbit akarja.

SZÓKRATÉSZ És a tudatlan? Nem akar-e előnyhöz jutni mind a tudóval, mind a nemtudóval szemben?

THRASZÜMAKHOSZ De, bizonyára.

SZÓKRATÉSZ Aki tud, az értelmes is?

THRASZÜMAKHOSZ Igen.

SZÓKRATÉSZ Aki tud, az jó is?

THRASZÜMAKHOSZ Igen.

SZÓKRATÉSZ Ugye a jó és értelmes a hozzá hasonlóval szemben nem akar előnyhöz jutni, a maga ellentétével szemben igen?

THRASZÜMAKHOSZ Úgy látszik.

SZÓKRATÉSZ A gonosz és a tudatlan előnyre törekszik mind a hozzá hasonlóval, mind a maga ellentétével szemben?

THRASZÜMAKHOSZ Persze.

SZÓKRATÉSZ Ugye, Thraszümakhosz, az igazságtalan előnyt akart szerezni mind a hozzá hasonlóval, mind a nem hasonlóval szemben? Vagy nem így mondtad?

THRASZÜMAKHOSZ De igen.

SZÓKRATÉSZ Viszont az igazságos csak a hozzá nem hasonlóval szemben?

THRASZÜMAKHOSZ Igen.

SZÓKRATÉSZ Tehát az igazságos az értelmeshez és a jóhoz hasonlít, az igazságtalan a rosszhoz és a tudatlanhoz.

THRASZÜMAKHOSZ Ez a látszat.

SZÓKRATÉSZ És egyetértettünk, hogy mindegyik, amihez hasonló, olyan is?

THRASZÜMAKHOSZ Egyetértettünk.

SZÓKRATÉSZ Tehát kitűnt, hogy az igazságos értelmes és jó, az igazságtalan tudatlan és gonosz.

Kosztolányi Dezső: Szörnyeteg

Ő a világ legönzőbb embere. Hideg, kiégett, érzéstelen. Szíve körülbelül olyan, mint a hold krátere.

Ezt a csillagászati hasonlatot öntudatosan alkalmazom, mert vele némi fogalmat szeretnék adni közönyéről, mely már nem is földi, túl van minden emberi arányon, csak világegyetemi mértékkel mérhető.

Szentül hiszi, hogy a teremtés miatta jött létre. Nem lát meg senkit és semmit, csak amennyiben szüksége lehet rá. Mindenkit és mindent kihasznál. Megvárja például, hogy mások nyissák ki a kávéház ajtaját, csak utánuk megy be, hogy ettől a fáradságtól is megkímélődjék. Képes arra, hogy egy lángoló bérpalota üszkeiben főzze meg a maga lágy tojását.

Egyébként művelt, okos ember. Kizárólag az ész kormányozza tetteit. Ennélfogva igen hasonlít egy örülthöz.

Én általában nem tudok senkire se haragudni. Megvetni se tudok senkit. Embertársaimat a természet szeszélyes alkotásainak tartom, s egyiktől nem várom azt, amit esetleg a másiktól várhatnék. Tőle is csak azt vártam, hogy olyan legyen, mint amilyen. Néha még gyönyörködtem is benne.

Mindig ilyennek ismertem. Tehát eszerint kezeltem. Tegeződtünk, mert ismeretségünk messze ifjúkorunkba nyúlik vissza, de csak afféle jóakarátúan hűvös, köszönő viszonyban vagyunk egymással.

Múltkor Berlinben voltam. Este betértem egy vendéglőbe vacsorázni. Történetesen a forgóajtóval szemben kaptam helyet. Alighogy letelepedtem, belépett. Köszöntött, én is őt. Erre leült, oldalt, egy kissé előrébb, egy szomszédos asztalhoz.

Alighogy enni kezdtem, észrevettem, hogy rám tekint.

Megigazítottam szemüvegemet. Látni akartam, hogy nem tévedtem-e? Csakugyan rám tekintett.

„Érdekes – tűnődtem. – Úgy emlékszem, hogy még soha életében nem szentelt nekem ennyi figyelmet. Számára mindenki csak levegő volt. Én is az voltam.”

De most valóban engem nézett, mégpedig figyelmesen, kitartóan, majdnem lelkesen. Minden tíz-húsz másodpercben rám nézett. Egyenesen a szemembe nézett.

„Lám-lám – gondoltam, s melegség öntötte el szívemet –, milyen helytelenül ítélt meg eddig. Sohase szabad elhamarkodva pálcát törni valaki fölött. Otthon, a mindennapi hajszában bizonyára elfásult, azért nem törődött se velem, se senki mással. Itt azonban, idegenben, benne is fölébred valami. Milyen vizsgálódó szeretettel pihen meg rajtam a tekintete. Min töprenghet? Talán azon, hogy kerülök ide, mit keresek itt, vagy az életemre gondol, a pályámra és sorsomra, a múltamra és jövőmre, azzal az álmatag odaadással, mely megfelelkezve önmagáról egy másik ember lelkébe próbál átolvadni és elveszni, a testvéries azonosságnak azzal az alázatával, mely ezen a földön az irgalom legnagyobb csodája.”

Megindultan viszonyoztam tekintetét. Az egyre tüntetőbben és gyakrabban esett rám, átforrósítva egész valómat. Ilyenkor előrehajolt, szeme kigyulladt, és vele következetesen mindig az én szememet kereste.

„Nem értem – dadogtam magamnak, boldogan is, tétovázva is. – Meghízta vagy lesóványodta? Megöregedett? Nem, nem. Otthon majdnem hetenként látjuk egymást, s azóta nem történhetett rajtam semmi különösebb változás. Vagy valami öltözködési hibám van: kócos a hajam, kormos az orrom?”

Elővettem kézitükrömet, s megbizonyosodtam, hogy erről se lehetett szó. Most már igazán elfogott az izgalom, és amikor néhány másodperc múltán ismét szemembe bámult fürkészve, meredten, mély és rejtélyes érdeklődéssel, elmosolyodtam, s nyájasan – egy új barátság reményében átszóltam hozzá a másik asztalhoz:

– Engem nézel?

– Nem téged – felelte. – Valakinek találkat adtam ebbe a vendéglőbe, s a szemüvegeden figyelem, hogy nem jön-e be. Én nem látok innen az ajtóig, mert háttal ülök – tette hozzá sátáni természetességgel.

Megdermedtem. Szóval a szemüvegem tükrét arra használta föl, hogy mennél előbb értesüljön annak a megérkezéséről, akit várt. Fejem, testem, mindenem, mely a szemüveget tartotta, csak erre szolgált.

Nem tudtam mit válaszolni. Egy darabig bénultan ültem, meggörnyedve az ámulattól és iszonyattól. Aztán lekaptam orromról a szemüvegemet. Utána többé felém se nézett.

Hát ilyen ő.

Dull Ernő: Alkotmány

Alkotmány
Alkotokmány
Mányalkot
Nyalkotmány
Kotmány
Kotkodálcsolmány
Csolmány
Alkotdolmány
Gombolom, ahogy akarom
Gondolom

Dull Ernő: Gyerekek a paréj közt

Gyere seggbe rugdosódni,
Nem tudok, most alkotmányok,
De hiszen az ugyanaz,
Az, ha még öt percet vártok.

Ballai László: A tegnap országútján

A tegnap országútja ez,
úgy masíroznak most rajta,
mintha már nem jönne kor,
amelyben minket elfelejtenek.

Lábunk alatt tegnap-beton,
múltból jöttünk, múltba térünk,
elfelejtett versek, arcok, élcek
itt a szétrúgott szegélykövek.

Izzó nyáron szurkot olvaszt,
dermedt télen porrá mállik
a tegnap országútja, mégsem változik,
bárhogy vizsgálják a változók.

Tolongás, lárma, per felesleges,
de kár csüggedni is a tegnap-úton,
a felejtés porfüggönyén át látható:
csupán az öröklét-vágy örökkévaló.

Húrok

Ballai László: Műláb és giccsszínház

Nagy élvezettel hallgatom a Bartók rádió operaközvetítéseit a világ legrangosabb színházaiból. Nem utolsó sorban azért, mert így egyesíthetem a tiszta hangélményt a művek bennem élő képi világával. Létrejöhet tehát a tökéletes katarzis. Mert egy *Don Giovannit*, egy *Trisztán és Izoldát* vagy egy *Aidát* nem érdemes végighallgatni, ha az ember nem jut el a katarzis állapotába. Erre persze lehet azt mondani, hogy korlátoltság. És én büszkén lépek azon korlátok közé, amelyeket Mozart, Wagner és

Verdi feszítettek körém.

Attitűdömet igazolta Mesterházy Máté Kovalik Balázs zágrábi *Aida* rendezéséről szóló kritikája is. Annak ellenére, hogy MM véleménye – mint mindig – pozitív volt KB-ről. Mindazonáltal nem palástolta el, hogy KB-t a zágrábi közönség kifütyülte. Ez rögtön felvillanyozott, merthogy Budapesten még a legcsapnivalóbb produkciókat is udvariasan megtapsolják (pl. KB *Fidélió*ját is, amelyben rózsaszín fényfűzerek villogtak, és a szereplőkről rózsaszín plüss-szívecskék lógtak). Végre egy rendes közönség. Persze MM sietve megmagyarázta, hogy itt sem a rendezés kritikájáról, hanem a színház- és a városvezetéssel szembeni ellenszenv megnyilvánulásáról lehetett szó. Még véletlenül sem a múltákról.

Milyen múltákról?

KB ugyanis úgy álmodta meg az Aidát, hogy abban – a korábbi giccsesnek mondott előadásokkal szemben – a bevonulási induló zenéjére nem elefántok vagy lovak jelennek meg a színpadon, hanem művésztagokat hurcoló statiszták, akik így érzékeltetik a háború borzalmát. A háborúnak persze felelősei vannak, egy pártállami klikk tagjai – kvázi az egyiptomi papok. Ők uniformist viselnek, amely pedig rózsaszínű.

Giuseppe Verdi nyilvánvalóan őrzöngött volna, ha látja ezt az előadást. Aminthogy a zágrábi közönségnek is teljesen érthető a felháborodása, amely – tisztelt MM! – nyilvánvalóan nem a helyi város- vagy operavezetésnek szólt, hanem a rendezésnek.

Múlták és műkezek mutogatása nem csupán nem gusztusos, de elég szegényes fantáziára vall. Múlták és műkezek mutogatása egy olyan országban, amelyben több millió taposóaknát telepítettek, és az több tízezer embert – többségében gyereket – tett nyomorékká, több mint tiszteletlenség. Végül pedig a múltáknak és a műkezeknek semmi közük nincsen az Aidához, a mű megértését egyáltalán nem segítik elő.

Mégsem a művésztagokkal van a legnagyobb baj, noha bizonyára azok okozták a legnagyobb botrányt. Hiszen ez az ostoba poén (akárcsak a *Fidélió* plüss-szívecskéi) még nem fordítja ki önmagából az eredeti művet, hanem az egyiptomi papok rózsaszínben illegő-billegő pártkatonaságként való ábrázolása már igen. És főleg az, ami ebből következik, hogy ők lennének a háború okozói, akiknek a mesterkedése nélkül az egész tragédia be sem következhetne. Szegény Radamesz végső soron tehát egy totalitárius meleg közösség áldozata, talán éppen heteroszexuális beállítottsága miatt? Nem! Radamesz – Verdi Radamesze, Verdi *Aidájában* – nem koncepció per áldozata, hanem hazaáruló. Ezért a tettért a legliberálisabb kormányzat bírósága is a legsúlyosabb büntetést szabja ki. Nem kellett volna elárulnia Aidának az egyiptomi hadsereg felállítását. De hát éppen ebben rejlik a feloldhatatlan drámai konfliktus: fontosabb lehet-e a szerelem a hazánál? Minden rendező, aki erről a kérdésről akárcsak a legcsekélyebb mértékben is eltereli a figyelmet, az egyszerűen meghazudtolja a darabot.

KB azonban nem csupán enyhefokú súlypontáthelyezést hajtott végre jópofaságaival, hanem teljesen kiforgatta önmagából az *Aidát*. Nem elősegítette, hanem egyenesen meggátolta az eredeti szerzői szándék megértését. Egy rendező ilyen nem tehet. És ha ezt külföldön teszi, nem csak saját magát, de egész nemzetét lejáratja. És ha ezt a jelenlegi kurzus által alaposan felbolygatott Kárpát-medencében teszi – egyenesen a vendéglátók nemzeti érzelmeit megsértve – még a szomszédi viszonyt is tovább rombolhatja.

Az úgynevezett rendezői színház kizárólag zseniknek való, mint Szophoklész, Shakespeare vagy Molière akik nem csak megrendezni, de megírni is képesek voltak bármit, és azt akár az előadás előtt is át tudták alakítani, ha úgy hozta a szükség. Mert „színház az egész világ”, azaz minden darabba belesűrítendő a mindenség. Ám még a parabolisztikus ábrázolás esetén is elengedhetetlen a darab eredeti jelentésének, ha operáról van szó, a zene, a dráma és a látvány egységének megőrzése. Helyeselhető törekvés a halhatatlan művek örök emberi, tehát aktuális eseményekre is vonatkoztatható rétegeinek feltárása. Az azonban önmagában is problematikus, ha valaki a XX. századvégi közép-európai apokalipsziszról, a jugoszláviai háborúról múltákra meg rózsaszín egyenruhákra, vagyis a tömény giccsre asszociál. Ha pedig színházi foglalkozású emberről van szó, aki ezt a kényszerképzetét egyenesen az *Aidába* építi be, az kb. nem csupán arra alkalmatlan, hogy „rendezői színházat” kreáljon, hanem arra is, hogy egyáltalán rendezzen.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Fillér u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu

www.marcziustizenotodike.hu - © 2010-2013 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!